

МОНГОЛ УЛС, БНХАУ ХООРОНДЫН ЧӨЛӨӨТ ХУДАЛДААНЫ ХЭЛЭЛЦЭЭРИЙГ ТОДОРХОЙ БАРААГААР БАЙГУУЛАХ БОЛОМЖ

*Р.Хатанбаатар, Н.Золтуяа /ЭЗХЯ/,
Н.Отгонсайхан /МУИС, БС/, И.Болд /УХААЯ/,
Б.Алтанцэцэг /УХААЯ/, Л.Ганхуяг /ГЕГ/,
Ч.Онончимэг, Д.Халиун, Ц.Элбэгзаяа*

АГУУЛГА

1. Ерөнхий зүйл
2. БНХАУ-ын бусад улстай ЧХХ байгуулсан туршлага
3. БНХАУ-тай чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах барааны талаарх судалгаа
 - 3.1 Хоёр орны хоорондын худалдаа
 - 3.2 Нүүрс, химийн бүтээгдэхүүн (синтетик газ)
 - 3.3 Төмөр болон ган
 - 3.4 Хонины мах
 - 3.5 Бусад
4. Дүгнэлт, санал

Ашигласан материал

1. ЕРӨНХИЙ ЗҮЙЛ

Орчин үед чөлөөт худалдааны хэлэлцээр (ЧХХ) нь олон талт худалдааны тогтолцооны дараа орох худалдааны бодлогын гол арга хэрэгсэл болж, 2000 оноос ийм хэлэлцээрийг эрчимтэй байгуулж эхэлсэн. Дэлхийн хэмжээнд 500 орчим байгуулагдаад байна. Харин Монгол Улс Дэлхийн худалдааны байгууллагын гишүүн орнуудаас чөлөөт худалдааны хэлэлцээр огт байгуулаагүй цорын ганц улс юм. 2010 оноос түнш орнуудтай ЧХХ байгуулахад анхаарч, Ази, Номхон далайн худалдааны хэлэлцээрт нэгдэх, Япон Улстай Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр байгуулах хэлэлцээг эхлүүлж үндсэнд нь дуусгаад байна.

Түнш орнуудтай ЧХХ байгуулах асуудлаар цөөнгүй судалгаа хийгдсэн. Үүний дотор БНХАУ-тай ийм хэлэлцээр байгуулах асуудал хамрагдсан.³⁵ Өмнө нь хийгдсэн судалгаагаар БНХАУ-тай ЧХХ байгуулахад болгоомжтой хандах талаар санал, дүгнэлт гаргасан байдаг.

БНХАУ нь эдийн засгийн хэмжээгээр дэлхийд нэгдүгээрт ордог, хамгийн хурдацтай өсөж буй гол эдийн засаг, сүүлийн 30 жилийн дундаж өсөлт нь 10 хувиас дээш, хамгийн том экспортлогч, 2 дахь том импортлогч улс болоод байна. БНХАУ манай худалдааны 52 хувь (2013), гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 26 хувь (2013)-ийг эзэлдэг гол түнш.

Олон улсын худалдааны хөгжлийн чиг хандлага, манай улсын экспортын барааны нэр төрлийг олшруулах, зах зээлийг тэлэх шаардлага, БНХАУ-ын хөгжил, зах зээл болон манай улсын хэрэгцээг харгалзан Монгол Улс БНХАУ-тай ЧХХ байгуулах асуудлыг нарийвчлан, цөөн нэр төрлийн бараагаар хэлэлцээр байгуулах боломжит хувилбарыг судлах нь чухал юм.

³⁵"Худалдааны гол түнш орнуудтай ЧХХ байгуулах боломж болон эрсдэл", 2012 (захиалагч ҮХШХ, гүйцэтгэгч МУИС); "Монгол Улс, БНХАУ хоорондын ЧХХ-ийн төслийн үндэслэл", 2013 (захиалагч ГХЯ, гүйцэтгэгч ШУА); "БНХАУ, ОХУ-тай ЧХХ байгуулах боломж, ач холбогдол", 2014 (захиалагч ЭЗХЯ, гүйцэтгэгч ОУСХ).

Энэхүү ажлын гол зорилго нь БНХАУ-тай чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг цөөн нэр төрлийн бараагаар байгуулах боломжтой эсэхийг судлахад оршино. Эдгээр бараанд захиалгын дагуу нүүрс, синтетик газ, төмөр болон ган, тэдгээрээр хийсэн зүйлс, хонины махыг оруулсан болно.

Дээрх зорилгын хүрээнд БНХАУ-ын бусад улстай ЧХХ байгуулж байгаа туршлагад үндэслэн эдгээр бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, хэрэглээ, экспорт, тарифын болон тарифын бүс зохицуулалт зэргийг онцлон судлана.

2. БНХАУ-ЫН БУСАД УЛСТАЙ ЧХХ БАЙГУУЛСАН ТУРШЛАГА

Сүүлийн жилүүдэд улс орнууд олон улсын (ДХБ), бүс нутгийн хэмжээнд болон хоёр талын худалдааны хэлэлцээрүүдийг олноор байгуулж байна. Худалдааны саад хоригийг багасган илүү нээлттэй, чөлөөтэй болгох зорилгоор чөлөөт худалдааны хэлэлцээр (ЧХХ) байгуулдаг бөгөөд ЧХХ-ийн зарчим нь “хоорондын худалдааны дийлэнхийг”³⁶ чөлөөлөх юм. Энэхүү шаардлагын дагуу олон улсын туршлагад хоёр орны хоорондын худалдааны 90 орчим хувьд хамаарах барааны тарифыг 10 жилийн туршид бууруулж, улмаар тэглэх зарчмыг баримталж байна. Монгол Улсын Япон улстай байгуулж байгаа Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээрт мөн адил зарчим үйлчилж байна. Гэсэн хэдий ч хөгжиж байгаа орнуудын онцгой хэрэгцээ шаардлага, хөгжлийн түвшинг харгалзан тэдгээрийн хоорондын ЧХХ-ийг Enabling clause буюу хөнгөлөлттэй нөхцлөөр байгуулах боломжийг олгодог.³⁷

ЧХХ-ийг худалдаа, эдийн засгаас гадна улс төр, гадаад бодлогын зорилгоор, эсвэл эдгээрийг хослуулан байгуулдаг. Тухайлбал, Тайвань өөрийн улс төрийн түншүүд болох Никарагуа, Гватемала зэрэг улстай ЧХХ байгуулсан нь илүү улс төрийн агуулгатай. Зарим улс ЧХХ-ийг туршлага хуримтлуулах зорилгоор ч хийдэг. Сингапур Шинэ Зеланд улстай, БНСУ Чили улстай, Монгол Улс Япон улстай байгуулж буй хэлэлцээрийг дурдаж болно.

Дээрхийн хүрээнд болон энэхүү ажлын зорилгоор БНХАУ-ын байгуулж буй ЧХХ-үүд, тэдгээрийн шинж чанар, онцлогийг авч үзье.

БНХАУ-ын хувьд ЧХХ-ийг ДХБ-д нэгдэж орсноос хойш буюу 2001 оноос эхлэн байгуулсан. Өнөөгийн байдлаар 12 улстай ЧХХ-ийг байгуулан хэрэгжүүлж байна. Үүнд: Хонгконг, Макао, АСЕАН, Чили, Пакистан, Шинэ Зеланд, Сингапур, Перу, Коста Рика, Исланд, Швейцар болон Австрали. Норвеги, БНСУ, Шри Ланка, Персийн булангийн орнуудтай хоёр талын хэлэлцээр байгуулж, Япон, БНСУ-тай 3 талт хэлэлцээр байгуулах шатанд байна.

БНХАУ-ын бусад улстай байгуулсан болон байгуулах шатанд байгаа хэлэлцээрүүдийг 4 хэсэгт хувааж болно: (i) Хятадын үйлдвэрлэлийн сүлжээг бэхжүүлэх (Хонгконг, Макао); (ii) хөрш зэргэлдээ орнуудтай дипломат харилцаанд ач холбогдол өгөх, мөн эдийн засгийн зорилгоор (АСЕАН, Энэтхэг, Япон, БНСУ зэрэг); (iii) байгалийн нөөц ихтэй улс орнуудтай түүхий эдийн хангамжийг бэхжүүлэх (Бразил, Булангийн орнууд, Өмнөд Африкийн гаалийн холбоо зэрэг); (iv) Австрали, Шинэ Зеланд зэрэг жижгэвтэр боловч байгалийн нөөц ихтэй орнуудтай хэлэлцээр байгуулах саналыг Хятад Улс хүлээж авсан байна.³⁸

³⁶ДХБ-ын Тариф, худалдааны ерөнхий хэлэлцээрийн 24 дүгээр зүйл. Энэхүү зүйлийн тайлбар байхгүй боловч олон улсын туршлагад мөрдөж байгаа практик тогтоод байна.

³⁷Тариф, худалдааны ерөнхий хэлэлцээрийн гишүүн орнуудын 1979 оны 11 дүгээр сарын 28-ны өдрийн шийдвэр. 2008 онд ДХБ-ын хийсэн судалгаагаар энэхүү нөхцлийг ашиглан байгуулсан хэлэлцээр 30 орчим байсан байна: Энэтхэг-Бутан, Энэтхэг-Малайз, Египет-Турк, АСЕАН-БНХАУ, АПТА (Ази, Номхон далайн худалдааны хэлэлцээр), АПТА-БНХАУ зэрэг. www.wto.org

³⁸John Ravenhill, Yang Jiang “China's Move to Preferential Trading: An Extension of Chinese Network Power?”, www.dur.ac.uk

Дээрх хэлэлцээрүүдээс үзэхэд БНХАУ-ын ЧХХ байгуулах туршлага АНУ, Европын Холбооны туршлагаас ялгаатай, тогтсон загвар байхгүй. Ийм хэлэлцээр байгуулахад илүү прагматик байдлаар ханддаг гэж үзэж болно. Тухайлбал, зарим ЧХХ-ийг зөвхөн барааны худалдаагаар хийсэн бол зарим нь үйлчилгээний худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг мөн хамруулсан байна. АСЕАН, Пакистан, Чили Улстай ЧХХ-ийг эхлээд дан бараагаар хийж, үйлчилгээний худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг хожим нэмсэн. Түүнчлэн, АСЕАН-ы орнуудтай байгуулсан ЧХХ-ийг нарийвчилсан бус, ерөнхий байдлаар, мөн АСЕАН, Пакистантай “тэгш бус” (asymmetric) зарчмаар хэлэлцээр байгуулсан. Өөрөөр хэлбэл, тариф бууруулах болон бусад үүрэг амлалтын хувьд ижил түвшинд бус, харин ялгаатай түвшинд авсан байна.

Хятад улс Азийн бүс нутгийн улс орнуудтай ЧХХ байгуулахыг илүүтэй зорьж байгаа нь Япон Улсын энэ бүс дэх нөлөөтэй өрсөлдөх, түүнчлэн, олон улсын тавцанд хөгжиж байгаа орнуудын тэргүүлэгч болохтой холбоотой.³⁹

БНХАУ-ын ЧХХ байгуулах эдийн засгийн зорилгод худалдааны түнш орнуудаар зах зээлийн эдийн засагтай улс гэж хүлээн зөвшөөрүүлэх, түүхий эдийн хангамжийг бэхжүүлэн сайжруулах, Хятадын компаниудын үйл ажиллагаанд илүү хөнгөлөлттэй нөхцөл авах зэрэг орж байна. Харин Хятадын экспортын бүтээгдэхүүнд шинэ зах зээл нээх, зах зээлийг тэлэх нь ЧХХ байгуулах гол зорилго биш гэж судалгаанд дурджээ.⁴⁰

Үйлчилгээний худалдааны хувьд БНХАУ-ын үйлчилгээний салбарын хөгжил бусад хөгжингүй улстай өрсөлдөх түвшинд хүрч чадаагүй байгаа тул ЧХХ байгуулахад үйлчилгээний худалдаанд болгоомжтой ханддаг. Тухайлбал, зарим ЧХХ-т үйлчилгээний худалдааны хэлэлцээрийг сүүлд нэмж байгуулсан байдаг. Тухайлбал, Чили, Пакистан, АСЕАН-ы орнуудтай байгуулсан ЧХХ-ийг нэрлэж болно. Хятад улс ЧХХ-ийг үе шаттай байгуулах хандлагатай нь харагдаж байна.

Түүнчлэн, ДХБ-ын гишүүн орнуудын дунд хэсэгчилсэн хэлэлцээр байгуулсан туршлага ч байна. Тухайлбал, АСЕАН-БНХАУ, САПТА буюу Өмнөд Азийн Худалдааны хөнгөлөлттэй хэлэлцээр, Лаос-Тайланд, СПАРТЕКА буюу Өмнөд Номхон далайн бүс нутгийн худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хэлэлцээр зэрэг орж байна.

Дээрхээс дүгнэхэд, Монгол Улс БНХАУ-тай хэсэгчилсэн (дан бараагаар), эсвэл хөнгөлөлттэй нөхцлөөр цөөн бараагаар ЧХХ байгуулах боломжтой. Ийм хэлэлцээр байгуулах боломжийг эхлээд БНХАУ-аар зөвшөөрүүлэх нь эхний ээлжинд авах арга хэмжээ юм. Энэхүү судалгаанд нүүрс, нүүрсний хий (синтетик газ), төмөр болон ган, хонины махыг онцлон судлав.

3. БНХАУ-ТАЙ ЧӨЛӨӨТ ХУДАЛДААНЫ ХЭЛЭЛЦЭЭР БАЙГУУЛАХ БАРААНЫ ТАЛААРХ СУДАЛГАА

3.1. Хоёр орны хоорондын худалдаа

Дээр дурдсан тодорхой бараа судлахаас өмнө Монгол Улс, БНХАУ-ын хоорондын худалдааг авч үзье.

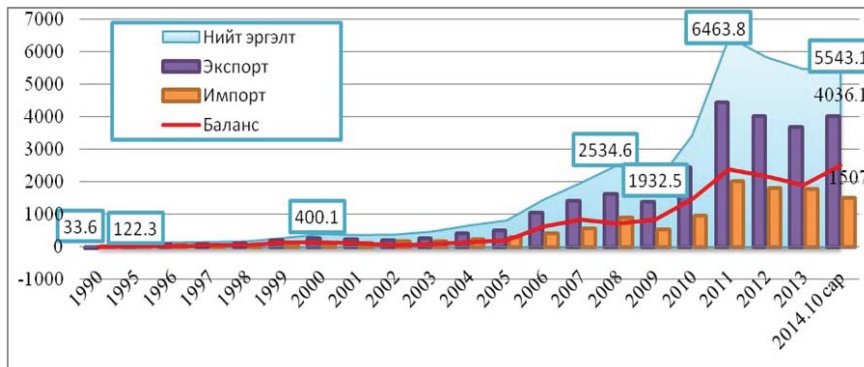
Монгол Улсаас БНХАУ-тай хийж байсан худалдаа 1990 онд 34 сая ам.доллар, үүнээс экспорт 11.3 сая ам.доллар, импорт 22.3 сая ам.доллар, худалдааны алдагдал 11 сая ам.доллар байсан. 2013 оны байдлаар Монгол Улсын худалдааны нийт эргэлтэд Хятад

³⁹Мөн тэнд.

⁴⁰Мөн тэнд.

улс 52.1 хувь (5.5 тэрбум ам.доллар), экспортод 86.8 хувь (3.7 тэрбум ам.доллар), импортод 28.7 хувь (1.8 тэрбум ам.доллар)-ийг эзэлжээ. Хоёр орны хоорондын худалдааны оргил үе 2011 онд байсан бөгөөд нийт 6.5 тэрбум ам.долларт хүрчээ (Зураг 1).

Зураг 1. Монгол Улсын БНХАУ-тай хийж буй худалдаа, сая ам.долл. (1990-2014.10)

2014 оны эхний 10 сарын байдлаар нийт худалдаа 5.5 тэрбум ам.доллар болж, өмнөх оны мөн үетэй харьцуулбал 23 хувиар өссөн. Мөн үед экспорт 4.0 тэрбум ам.доллар болж 35 хувиар өссөн, импорт 1.5 тэрбум ам.доллар болж, 1 хувиар өссөн. Худалдааны эргэлт нэмэгдэхэд экспортын өсөлт нөлөөлөв.

Монгол Улсаас БНХАУ-д экспортолж буй барааны бүтцийг авч үзвэл дараах байдалтай байна.

Хүснэгт 1. Монгол Улсаас БНХАУ-д хийсэн экспортын барааны бүтэц
(сүүлийн 3 жил, хувиар)

HS code	Бүлгийн нэр	БНХАУ-д хийсэн нийт экспортод тухайн барааны эзлэх хувийн жин			Монгол Улсын нийт экспортод тухайн барааны эзлэх хувийн жин			БНХАУ-ын тухайн барааны импортод Монгол Улсын экспортын эзлэх хувийн жин			БНХАУ-ын нийт импортод тухайн барааны эзлэх хувийн жин		
		2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
27	Эрдэс түлш, нефть ба тэдгээрийн бүтээгдэхүүн	49.8	53.9	47.5	43.5	48.6	38.7	0.7	0.7	0.5	15.8	17.2	16.1
26	Хүдэр, баяжмал	47	42.3	47.9	41.1	38.4	41.3	1.2	1.2	1.1	8.6	7.4	7.6
25	Давс; хүхэр; шороон эрдэс, чулуу; шаварлаг эрдэс	0.3	0.4	0.6	2.4	2.2	2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.4
Нийт, %		97.1	96.6	96	87	89.2	82	2.1	2.2	1.9	24.7	24.9	24.1
51	Ноос, мал, амьтны нарийн буюу бүдүүн үс, ноос, хялгас	1.7	2.4	2.9	2.7	3.1	6	1.7	2.6	2.7	0.2	0.2	0.2

41	Арьс, ширэн түүхий эд (ангийн үснээс бусад), боловсруулсан арьс, шир	0.4	0.4	0.5	0.5	0.4	0.8	0.2	0.2	0.2	0.4	0.4	0.4
Нийт, %		2.1	2.8	3.4	3.2	3.5	6.8	1.9	2.8	2.9	0.6	0.6	0.6
Бүгд, %		99.2	99.4	99.4	90.2	92.7	88.8	4	5.0	4.8	25.3	25.5	24.7

Дээрх хүснэгтээс үзэхэд, Монгол Улсаас БНХАУ-д хийсэн экспортын барааны бүтэц маш хязгаарлагдмал, эрдэс (96%) болон малын гаралтай ноос, ноолуур, арьс шир (3%) гэсэн нэмүү өртөг шингээгүй түүхий эд нийт экспортын 99 хувийг бүрдүүлж байна.

Монгол Улсын нийт экспортын 80-90 орчим хувь, БНХАУ-д хийж буй экспортын 97 орчим хувийг зөвхөн эрдэс бүтээгдэхүүн эзэлж байхад БНХАУ-ын тухайн барааны нийт импортод Монгол Улсын экспортын эзлэх хувь дөнгөж 2 хувийг эзэлж байгаа нь манай улсын хамаарал маш өндөр, харин хятадын тал манай экспортоос хамаарал султай байгааг харуулж байна. Эрдэс бүтээгдэхүүн нь БНХАУ-ын нийт импортод 24 орчим хувийг эзэлдэг аж.

Хоёр орны хоорондын худалдаа, манай экспортод голлох бараа болон цаашид өөрсдийн нөөцөд тулгуурлан экспортлох боломжтой гэж үзэж нүүрс, нүүрсний хий, төмөр болон ган, хонины мах зэрэг бараанд доорх судалгааг хийв. Эдгээр бараагаар ЧХХ байгуулах нөхцөлийг илүүтэй судлах нь зүйтэй гэж үзэв.

3.2 Нүүрс, нүүрсний хий (синтетик газ)

Нүүрс

Монгол Улс нүүрсний нөөцөөр дэлхийн эхний 15 орны тоонд багтдаг бөгөөд геологийн таамаг нөөц 175,5 тэрбум тонн, нарийвчилсан хайгуулын үр дүнгээр тогтоосон нь 26,5 тэрбум тонн байна.⁴¹ Энэ их нөөцийг үр ашигтай ашиглахад шинэ технологи нэвтрүүлэх, хөрөнгө оруулалт татах, эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, коксжих болон чулуун нүүрсийг баяжуулах, коксжуулан экспортлох бодлого барьж байна.

2014 оны эхний улирлын байдлаар нүүрсний олборлолт өмнөх оны мөн үетэй харьцуулбал 25 хувиар буурч 4.5 сая тонн болсон⁴². Энэ нь манай нүүрсний экспорт багассантай холбоотой.

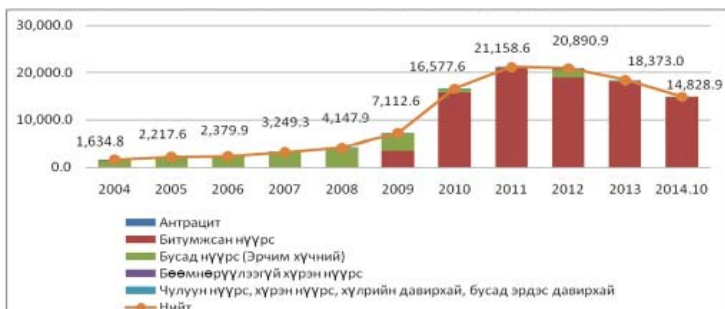
Экспорт

Монгол Улсын хувьд нүүрс нь эрчим хүчний эх үүсвэр төдийгүй манай улсын экспортын гол нэрийн бүтээгдэхүүн болсон. 2004 онд 1.6 сая тонн экспортолж байсан бол 2011 он буюу оргил үедээ 21.3 сая, 2012 онд 20.9 сая, 2013 онд 18.4 сая, 2014 оны эхний 10 сарын байдлаар 14.8 сая тонн (төлөвлөснөөр 31.4 сая тонн) болжээ.

2010 оноос хойш БНХАУ-д гаргаж байгаа нийт экспортын 40 орчим хувийг нүүрс дангаараа эзэлж байсан бол 2014 оны эхний 10 сарын байдлаар 17 хувь болж огцом буурсан. Монгол Улсаас БНХАУ-д чулуун нүүрс (антрацит, коксжих, эрчим хүчний), хүрэн нүүрсийг экспортолдог (Зураг 2).

⁴¹Ашигт малтмалын газар.

⁴²2013 оны эхний улиралд 6 сая тонн байсан.

Зураг 2. Монгол Улсаас БНХАУ-д экспортолж буй нүүрс, мянган тонн

Тайлбар: 2009 оноос өмнө нүүрсийг ангилдаггүй байсан бөгөөд экспортод гарч байсан бүх нүүрсийг нэг ангиллаар бүртгэж байсан.

Нийт нүүрсний экспорт 2011 оноос хойш буурсан үзүүлэлттэй байна. Коксжих нүүрсний экспорт 2013 онд 7.7 сая тонн буюу 377 сая ам.доллар болсон. 2013 оны байдлаар БНХАУ-д гаргаж байгаа коксжих нүүрсний экспорт нийт нүүрсний экспортод 34 хувийг эзэлжээ. 2014 оны эхний 10 сарын байдлаар нийт нүүрсний экспорт 14.8 сая тонн, үүнээс коксжих нүүрс 5.0 сая тонн болов.⁴³ Монгол Улсын Ерөнхий сайдын 2013 онд БНХАУ-д хийсэн албан ёсны айлчлалаар ирэх 20 жилд 1 тэрбум тонн нүүрс нийлүүлэх талаар санамж бичиг байгуулсан.

Хэрэгцээ

Олон улсын эрчим хүчний агентлаг (ОУЭХА, IEA)-ийн мэдээллээр сүүлийн 10 гаруй жилд нүүрсний үйлдвэрлэл жигд өсч байна. 2013 оны байдлаар дэлхийн нүүрсний үйлдвэрлэл 7.8 тэрбум тоннд хүрч өмнөх оноос 0.4 хувиар өссөн. 2000 оноос БНХАУ нүүрсний үйлдвэрлэлээрээ тэргүүлж, 2013 оны байдлаар 3.56 тэрбум тонн (эрчим хүчний нүүрс-3.0, коксжих нүүрс-0.5) болжээ. Монгол Улс 2013 онд 20 орчим сая тонн коксжих нүүрс үйлдвэрлэж, дэлхийд 7 дугаар байранд орсон.⁴⁴

БНХАУ дэлхийн эрчим хүчний хамгийн том хэрэглэгч бөгөөд нүүрсний хэрэгцээ жилээс жилд өсч, 2013 онд нийт эрчим хүчний хэрэглээний 81 хувийг нүүрсээр хангажээ.⁴⁵ Түүнчлэн нүүрсний импортоор дэлхийд нэгдүгээрт ордог.

БНХАУ 2013 онд 267.5 сая тонн нүүрс импортлосноос Австрали 33 хувь, Индонези 25 хувь, ОХУ 10 хувь, Монгол Улс 6 хувийг нийлүүлжээ.⁴⁶ Коксжих нүүрсний импортын хувьд, 75.4 сая тонн байсан ба Австралид 40 хувь, Монгол Улсад 20.4 хувь оногдож байна.

ОУЭХА-ийн тооцоогоор 5 жилийн хугацаанд дэлхийн нүүрсний хэрэгцээ жилд дундажаар 2.3 хувиар өсч, Хятадын хэрэгцээ дэлхийн хэрэгцээний 60 орчим хувьд хүрнэ гэж тооцоолжээ.⁴⁷

БНХАУ-ын аж үйлдвэрийн салбарын хөгжлийн хурд, зах зээлийн багтаамжийг харгалзахад манай улсын хувьд ойрын 10 жилийн хугацаанд БНХАУ-д экспортолж байгаа хэмжээг нэмэгдүүлэх боломжтой гэж үзэж байна.

⁴³Статистикийн мэдээллээр 2013 оноос өмнө коксжих нүүрсийг тусад нь ангилдаггүй байсан тул дүн шинжилгээ хийхэд хүндрэлтэй байна.

⁴⁴Дэлхийн нүүрсний ассоциаци. www.worldcoal.org

⁴⁵www.worldcoal.org

⁴⁶Олон улсын худалдааны төв. www.intracen.org

⁴⁷www.worldcoal.org

Тариф болон тарифын бус саад

Манай улсаас өнөөдөр БНХАУ-д гарч байгаа болон ирээдүйд гарах боломжтой барааны импортын тарифыг судалж үзвэл, БНХАУ-ын нүүрсний импортын гаалийн тариф 2014 оны 10 сарын 15-ны байдлаар 0-8 хувьтай байна. Монгол Улсаас экспортолж буй бүх төрлийн нүүрсэнд ногдуулж буй тариф "0" хувьтай байгаа боловч 2015 оны 1 дүгээр сарын 1-ээс тарифыг нэмэгдүүлж чулуун нүүрсэнд 3 хувь, коксжих нүүрсэнд 3-6 хувь байна. Харин бусад нүүрсний /эрчим хүчний/ тарифыг 6 хувь болгож нэмэгдүүлэх шийдвэр гаргасан. Тэгэхээр БНХАУ-тай ЧХХ байгуулсан тохиолдолд эдгээр бүтээгдэхүүн Монгол Улсын сонирхлын бүлгийн бараа байна. (Гаалийн тарифын дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 1.1-ээс үзнэ үү). Нүүрс болон бусад эрдэс бүтээгдэхүүнд БНХАУ 17 хувийн НӨАТ ногдуулдаг.

БНХАУ-ын байгуулсан ЧХХ-ээс АСЕАН, Чили, Шинэ-Зеланд, Сингапур, Перу, Коста-Рика, Исланд, Австрали Улстай байгуулсан хэлэлцээрт нүүрсний гаалийн тарифыг тэглэсэн. Иймд Монгол Улс БНХАУ-тай ЧХХ байгуулсан тохиолдолд нүүрсний гаалийн тарифыг тэглүүлэх боломжтой нь харагдаж байна.

Нөгөөтэйгүүр, БНХАУ 2014 оны нэгдүгээр сарын 1-нээс "Арилжаанд зориулагдсан нүүрсний чанарын хяналтын талаар мөрдөх түр журам"-ыг мөрдөж эхэлсэн. Уг журмын шаардлагад нийцээгүй нүүрсний импорт, борлуулалт, холын зайн тээврийг хоригложээ. Тухайлбал, 600 км-ээс дээш зайд тээвэрлэх нүүрсэнд тодорхой хязгаарлалтуудыг тогтоосон.⁴⁸ Бусад төрлийн нүүрсэнд үнслэг 30 хувиас, хүхрийн агууламж 2 хувиас бага, илчлэг нь 4300 ккал/кг-аас дээш байх ёстой. Энэ хязгаарлалт Монголын нүүрсний экспортод хэрхэн нөлөөлөх нь БНХАУ-ын нүүрсний дотоод хэрэглээний өсөлт, бууралтаас шалтгаална.

Нүүрс-химийн бүтээгдэхүүн

БНХАУ-ын 21-р зууны эрчим хүчний бодлого нүүрсийг шингэрүүлэх, хий болгон хувиргахад чиглэж байна.⁴⁹ БНХАУ нь нутгийн баруун хэсгээр эрчим хүчний томоохон 14 төвөөс бүрдсэн кластерийг байгуулж, эдгээр үйлдвэрийг нүүрс боловсруулан синтетик газ, хий, химийн бүтээгдэхүүн, бордоо зэргийг үйлдвэрлэх зорилготой юм байна. Энэ нь эдийн засгийн ач холбогдолтойгоос гадна геополитикийн бодлоготой холбоотой.

Нүүрснээс гаралтай органик нэгдлүүдээс их хэмжээгээр үйлдвэрлэгддэг хэсгийг олейфинууд (этилен, пропилен, бутadiен), ароматикууд (бензол, толуол, ксилен), метанол гэж ерөнхийд нь ангилдаг. Дэлхийн зах зээлд яг хичнээн төрлийн химийн бүтээгдэхүүн байгаа нь тодорхойгүй боловч 700 орчим шинэ бүтээгдэхүүнийг нийлүүлдэг бөгөөд зөвхөн Европын Холбооны зах зээл дээр 140 мянга гаруй бүтээгдэхүүн, урвалж зарагддаг гэсэн мэдээ байдаг. 1970 оны үед 171 тэрбум ам.долларын химийн бүтээгдэхүүн арилжаалагдаж байсан бол 2010 оны байдлаар энэ үзүүлэлт 4,12 их наяд ам.доллар болж өссөн байна. Энэ нь химийн бүтээгдэхүүний хэрэгцээ маш их байгааг харуулж байна.

Хятадын химийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 2015 он хүртэл жил тутам 10 хувиар өснө гэж Америкийн химийн зөвлөл тооцсон байна. Түүнчлэн, дэлхийн аж үйлдвэрлэлд полимер композит материал, нийлэг каучук, поликарбонат болон полиуретан, понипенилен сульфид зэрэг шинэ материалууд шаардагдана.

⁴⁸Нүүрсэнд агуулагдах мөнгөн ус 0.6 мкг/г, хүнцэл 80 мкг/г, фтор 200 мкг/г, фосфор 0.15 хувиас, хлор 0.3 хувиас бага, хүрэн нүүрсний үнслэг 20 хувиас бага, хүхрийн агууламж 1 хувиас бага, илчлэг нь 3946 ккал/кг-аас дээш

⁴⁹www.fortune.com

Дээрхээс үзэхэд, Монгол Улс ойрын ирээдүйд өмнөд зах зээлийн хэрэгцээ, хэрэглээг харгалзан нүүрс-химийн салбарыг хөгжүүлж, экспортлох боломжтой юм.⁵⁰ Нүүрс хийжүүлэх үйлдвэр байгуулах чиглэлээр Засгийн газраас тодорхой ажлууд хийгдсэн. Тухайлбал, нүүрснээс шингэн түлш гарган авах технологийн тоног төхөөрөмж, сэлбэг болон тусгай зориулалтын барилгын материалыг гаалийн албан татвараас 2018 оныг дуустал чөлөөлсөн (УИХ-ын 2013 оны тогтоол), мөн төслийн урьдчилсан ТЭЗҮ-г боловсруулаад байна.⁵¹ Нүүрс хийжүүлэх үйлдвэр ашиглалтад орсноор 50 жилийн туршид жилд 15 тэрбум шоометр буюу 5 тэрбум ам.долларын үнэ бүхий нийлэг хийг БНХАУ-д экспортлох ба дотоодын хэрэгцээнд 1 тэрбум шоометр байгалийн хий нийлүүлэх боломжтой болно.⁵²

Түүнчлэн Монгол Улсад коксжих нүүрсийг ашиглан металлургийн кокс үйлдвэрлэж, БНХАУ-д нийлүүлэх боломж байгаа тул үйлдвэр байгуулах ТЭЗҮ-г боловсруулсан. Үйлдвэрийн хүчин чадлыг жилд 2.2 сая тонн металлургийн кокс, дайвар бүтээгдэхүүн (хий, давирхай, түүхий бензол, аммоны сульфат, хүхрийн хүчил) гаргана гэж тооцоолжээ.⁵³

Нүүрсний үйлдвэрлэлээс дагалдан гарах Органик химийн нэгдлийн бүлгийн (БТКУС 28) импортын гаалийн тариф 1-14 хувьтай байна.⁵⁴ Энэ бүлгийн барааны 80 орчим хувьд хамаарах барааны гаалийн тариф 5-14 хувьтай байгаа бөгөөд цаашид нэмэгдэхгүй. Харин үлдсэн 5-аас доош тарифтай бараа бүтээгдэхүүний тариф 2-14 хувь хүртэл өсөх боломжтой (Гаалийн тарифын дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 1.2-оос үзнэ үү). Эдгээр барааны гаалийн тарифыг АСЕАН, Чили, Шинэ-Зеланд, Сингапур, Коста-Рика болон Исландтай хийсэн хэлэлцээрт “тэглэсэн”. Монгол Улс БНХАУ-тай ЧХХ байгуулсан тохиолдолд нүүрсний үйлдвэрлэлээс гарган экспортлох боломж бүхий органик химийн нэгдлүүдийг тодорхой болгож, эдгээр барааны гаалийн тарифыг чөлөөлөх хүсэлт тавих нь зүйтэй.

Монголд нэмүү өртөг шингэсэн нүүрсний бүтээгдэхүүнүүдийг ирээдүйд дотооддоо үйлдвэрлэсний дараа БНХАУ-тай химийн болон түүнтэй холбоотой үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн, бараагаар ЧХХ байгуулах нь өнөөгийн нөхцөлд нийцнэ гэж үзэж байгаа хүмүүс байгаа хэдий ч БНХАУ-д нийлүүлэх зах зээлийг нээж өгсөн нөхцөлд бусад орноос (тухайлбал Япон улс) хөрөнгө оруулалт татаж өмнөд хөршид гаргах асуудал мөн нээлттэй бөгөөд хэрэгжих боломжтой.

⁵⁰Жилд 400 мянган тн бензин, 17 мянган тонн шингэрүүлсэн шатдаг хий үйлдвэрлэх “Адуун чулууны хүрэн нүүрснээс шингэн түлш гарган авах” төсөл, “Багануур Энержи Корпорейшн” ХХК-ийн жилд 450 мянган тонн дизель, 100 мян. тонн хийн түлш үйлдвэрлэх “Нүүрс шингэрүүлэх” төсөл, 500 мян. тонн дизель үйлдвэрлэх “Бөөрөлжүүтийн талын хүрэн нүүрсний ордыг түшиглэн байгуулах эрчим хүч, нүүрс-химийн цогцолбор” төсөл судалгааны ажлыг хийж гүйцэтгээд байна.

⁵¹Монгол Улсын Ерөнхий Сайдын БНХАУ-д хийсэн албан ёсны айлчлалын үеэр Монгол Улсын Засгийн газар, БНХАУ-ын Синолек корпорацийн хооронд “Монгол Улсад нүүрснээс нийлэг хий үйлдвэрлэх, экспортлох төсөл хэрэгжүүлэх тухай” санамж бичгийг 2013 оны 10 дугаар сарын 23-ны өдөр Бээжин хотод байгуулсан. Тус санамж бичгийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Монголын тал буюу Уул уурхайн яамны дэргэдэх Нүүрснээс нийлэг хий үйлдвэрлэх төслийн нэгж болон Синолек корпорац хамтран Нүүрс хийжүүлэх төслийн урьдчилсан-Техник Эдийн Засгийн Үндэслэл /ТЭЗҮ/-г боловсруулаад байна. ТЭЗҮ-ийн тайланд дурьдсанаар тус төслийн хүрээнд жилд тус бүр 8 тэрбум шоометр нийлэг хий үйлдвэрлэх 2 үйлдвэр, нүүрс хийжүүлэх үйлдвэрүүдээс Улаанбаатар хот болон БНХАУ-ын хил хүртэл нийт 1050 км урт хий дамжуулах хоолой, 400 км урт ус дамжуулах хоолой болон усан сан шинээр барих, Улаанбаатар хотын ус цэвэрлэх байгууламжийг шинэчлэх зэрэг бүтээн байгуулалтын ажлууд хийгдэхээр байна.

⁵²Ашигт малтмалын газар.

⁵³ТЭЗҮ-г “Сигнум индустриал” ХХКомпани БНХАУ-ын “МСС” компаниар хийлгэсэн бөгөөд төслөө цааш нь хөгжүүлэн ажиллаж байна.

⁵⁴Сорбитол (Д глюцитол 290544) хамгийн өндөр буюу 14 хувийн татвартай.

3.3 Төмөр болон ган

Үйлдвэрлэл, нөөц

Монгол Улсад төмрийн хүдрийн ордын 14 гол бүс нутаг байдаг бөгөөд хүдрийн нийт нөөц нь 11 тэрбум тонн юм. Үүнээс нөөц нь тогтоогдсон 33 орд байгаа ба баталгаат нөөц нь 660,8 сая тонн, таамаг нөөц нь нэг тэрбум тонн гэж тооцоологдсон байна. Монголын төмөр үйлдвэрлэгч нарын суурилагдсан хүчин чадал 122,6 мянган тонн/жил, ган туйвангийн жилийн хэрэглээ 260 орчим мянган тонн, дотоодын үйлдвэрлэгчид 2011 онд 71 мянган тонн ган туйван үйлдвэрлэж, 190 орчим мянган тонн ган туйван импортолсон. Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр 2011 онд 52,4 мянган тонн ган туйван үйлдвэрлэж хүчин чадлынхаа 50 гаруй хувийг ашигласан нь түүхий эдийн үнэ, хомсдолоос болсон гэж үздэг.⁵⁵ Монгол Улсын Засгийн газрын 2014 оны 2 дугаар сарын 28-ны өдрийн 69 дүгээр тогтоолоор төмөрлөгийн үйлдвэрийг 30 жилийн хугацаатайгаар концессийн гэрээгээр эзэмшүүлэх шийдвэр гарсан.

2012 онд Хөгжил, шинэтгэлийн хорооны захиалгаар хийлгэсэн “Монгол Улсад хар төмөрлөгийн цогцолбор барих техник эдийн засгийн урьдчилсан судалгаа”-нд Монгол Улсын ган, төмөр бүтээгдэхүүний эрэлт 2012 онд 612.6 мянган тонн байсан бол 2020 онд 1,3 сая тонн болж 2 дахин өсөх тооцоог судлаачид гаргажээ. Түүнчлэн манай улсаас БНХАУ-д жилд 1,7 сая тонн ган бүтээгдэхүүн (уртааш цувимал бүтээгдэхүүн 700 мянган тонн, хавтгай цувимал бүтээгдэхүүн 500 мянган тонн, цулдмай ширэм 500 мянган тонн) экспортлох боломжтой гэжээ.

Өсөн нэмэгдэж буй дотоодын хэрэгцээ болон экспортод чиглэсэн хар төмөрлөгийн үйлдвэрлэл бий болгоход Засгийн газар анхааран ажиллаж байна. Тухайлбал, Дархан-Сэлэнгийн бүс нутагт хар төмөрлөгийн цогцолбор байгуулах ТЭЗҮ-г Дэлхийн банктэй хамтран хийлгэж байна. Олон улсын ISO/EN стандартад нийцсэн шууд ангижруулсан төмөр, цутгамал ширэм, шингэн ширэм, төмөр бэлдэц, блюм, туйван, хөнгөн хэлбэрийн цувимал, хүнд хэлбэрийн цувимал (Н-хэлбэрийн цувимал, U-хэлбэрийн цувимал), төмөр замын рейс төмөр зэрэг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх зорилт тавин ажиллаж байна.

Экспорт, хэрэгцээ

Монгол Улсын төмрийн хүдэр, баяжмалын экспорт 2004 онд 15 мянган тонн байсан бол 2010 оноос эрс өсч эхэлсэн. 2012 онд 6,4 сая тонн, 2013 онд 6,7 сая тонн, 2014 оны эхний 10 сард 5,0 сая тонныг тус тус экспортод гаргасан. Төмрийн хүдэр, баяжмалыг 100 хувь БНХАУ-д экспортолсон.⁵⁶

Хүснэгт 2. Төмрийн хүдэр баяжмалын экспорт, 2004-2014.10, мян.тонн

Он	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014.1
Нийт	15.11	177.79	312.47	240.35	1013.1	1598.12	3563.67	5802.02	6415.94	6724.47	4997.58
БНХАУ-д	15.08	177.79	259.16	240.35	1013.09	1598.12	3563.35	5802.02	6415.94	6724.47	4997.58

⁵⁵ҮХААЯ, Хүнд үйлдвэрийн бодлогын газар.

⁵⁶Төмрийн хүдэр болон хар төмөрлөгийн бүтээгдэхүүний голлох хэрэглэгч нь БНХАУ, Япон, Өмнөд Солонгос, АНУ, Европын Холбооны улсууд багтдаг.

БНХАУ 1998 онд төмрийн хүдрийн эрэлтийнхээ 28 хувийг импортоор хангаж байсан бол 2013 онд 69 орчим хувь болсон. 2015 онд БНХАУ-ын дотоодын хэрэгцээнд 670-750 сая тонн боловсруулаагүй ган шаардлагатай гэж “China Iron and Steel association” байгууллага таамаглал гаргажээ. БНХАУ-ын гангийн гол үйлдвэрүүд зүүн бүс дэх далайн эргийн дагуу төвлөрч байдаг.

Манай улстай хамгийн ойрхон оршдог Өвөр Монголд үйл ажиллагаа явуулдаг Baotou Steel Union үйлдвэрийн жилийн хүчин чадал 10 сая тонн. Хүйтнээр болон халуунаар цувсан тууз, хүнд хавтан, ширээсгүй ган хоолой, рейс төмөр, хэлбэржүүлсэн хөндлөн огтлолтой төмөр бүтээцийн ган, ган туйван, төмөр утас үйлдвэрлэх шугамуудтай, хүчин чадлаа нэмэгдүүлэхэд бэрхшээлтэй байдал нь Монгол Улс эхний ээлжинд анхдагч ширэм үйлдвэрлэж, БНХАУ-ын дээрхи бүс нутагт нийлүүлэх боломж байна.

Гаалийн тариф

БНХАУ хүдэр, баяжмалыг импортын гаалийн татваргүйгээр нэвтрүүлдэг (Хавсралт 1.3-аас үзнэ үү). Зөвхөн үнс, шаарагт 4 хувийн татвар ногдуулдаг. Харин гангийн үйлдвэрт дөрвөн зэрэглэлийн баяжуулсан хүдэр хэрэглэдэг бөгөөд импортын хүдэртээ нэгдүгээр зэрэглэлийн шаардлага тавьдаг. Энэ нь төмрийн агуулга 64 хувиас доошгүй байх ёстой ба нойтон баяжуулалт хийснээр нэгдүгээр зэрэгт хамаардаг ажээ.⁵⁷ БНХАУ-ын дотоодод олборлож буй төмрийн хүдэр дэх төмрийн агууламж буурч байгаа нь төмрийн хүдэр олборлох зардлыг өсгөж, өрсөлдөх чадварыг бууруулсаар байгаа юм. Иймд Монгол Улс бүтээгдэхүүний зэрэглэлээ ахиулж чадсан тохиолдолд урт хугацааны давуу тал бий болж, БНХАУ-ын өндөр өртөг бүхий дотоодын үйлдвэрлэлтэй өрсөлдөх боломж бүрдэнэ.

БНХАУ-ын төмөр, гангийн бүтээгдэхүүнд (БТКУС-ийн 72-р бүлэг) ногдуулж байгаа гаалийн тариф 0-10 хувьтай байна. Эдгээр бүтээгдэхүүний 55 хувь нь 0-5 хувь, бусад нь 6-10 хувийн гаалийн тарифтай. Монгол Улсын экспортлох боломж бүхий ширэм, төмрийн хүдрийг шууд ангижруулах замаар гаргаж авсан хар төмөрлөгийн бүтээгдэхүүн, хорголжийн хувьд гаалийн тариф 1-2 хувьтай байдаг (Хавсралт 1.4-өөс үзнэ үү).

Зэвэрдэггүй гангаар хийсэн бүтээгдэхүүнүүдийн (БТКУС-ийн 7219-7123) хувьд БНХАУ-ын импортын гаалийн татвар 10 хувьтай байгаа бөгөөд ЧХХ-ийн хүрээнд гаалийн тарифыг “тэглэсэн” тохиолдолд Япон улсын талаас ижил төрлийн бүтээгдэхүүнийг Монгол Улсад үйлдвэрлэх сонирхол бий болох юм.

Монгол Улсаас экспортлох боломж бүхий төмөр болон гангийн бүтээгдэхүүний БНХАУ-ын гаалийн тарифыг дараах хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт 3. БНХАУ-ын гаалийн тариф (БТКУС-ийн 4 орноор)

Код	Барааны нэр	Тариф (2014.10.15), хувиар
7201	Анхдагч хэлбэрт ширэм	1
7202	Төмрийн хайлш. (зөвхөн ферро ванадий-9 хувь)	1-2
7203	Төмрийн хүдрийг шууд ангижруулах замаар гаргаж авсан төмрөн бүтээгдэхүүн	2
7204	Хар төмөрлөгийн хаягдал	0
7205	Ширэм ба гангийн үрэл ба нунтаг.	2
7206	Цутгамал буюу анхдагч бусад хэлбэртэй чанаржуулсан ган	2

⁵⁷www.mongolianminingjournal.com/

7207	Чанаржуулаагүй гангаар хийсэн хагас боловсруулсан бүтээгдэхүүн.	2
7208	Чанаржуулаагүй ган цувимал бүтээгдэхүүн.	3-6
7209	Чанаржуулсан ган цувимал бүтээгдэхүүн.	3-6
7210	600 мм-ээс доошгүй өргөнтэй, гальваник болон бусад төрлийн бүрхүүл суулгасан ган цувимал.	4-10
7211	600 мм-ээс доош өргөнтэй, гальваник болон бусад төрлийн бүрхүүл суулгаагүй ган цувимал.	6
7212	600 мм-ээс бага өргөнтэй, гальваник болон бусад төрлийн бүрхүүл суулгасан ган цувимал.	4-8
7213	Халуунаар цувиж ороосон чанаржуулаагүй ган цулдан ба туйван.	3-5
7214	Халуунаар цувиж, давтаж, мушгисан, чанаржуулаагүй гангаар хийсэн бусад цулдан ба туйван.	3-7
7215	Чанаржуулаагүй гангийн бусад цулдан ба туйван.	3-7
7216	Чанаржуулаагүй гангаар хийсэн булан төмөр, хэлбэрт ган, зүсмэл.	3-6
7217	Чанаржуулаагүй гангаар хийсэн утас.	8
7218	Цутгамал болон зэвэрдэггүй гангаар хийсэн хагас боловсруулсан бүтээгдэхүүн.	2
7219	600 мм-ээс багагүй өргөнтэй зэвэрдэггүй ган цувимал.	4-10
7220	600 мм-ээс доош өргөнтэй зэвэрдэггүй хавтгай ган цувимал.	10
7222	Зэвэрдэггүй гангаар хийсэн цулдан, янз бүрийн хэлбэрээр огтолсон зэвэрдэггүй ган.	10
7223	Зэвэрдэггүй ган утас.	10
7224	Цутгамал, чанаржуулсан бусад ган, тэдгээрээр хийсэн хагас боловсруулалтын бүтээгдэхүүн.	2
7225	600 мм-ээс багагүй өргөнтэй чанаржуулсан бусад гангаар хийсэн цувимал хуудсан бүтээгдэхүүн.	3-7
7226	600 мм хүртэл өргөнтэй чанаржуулсан бусад гангаар хийсэн цувимал хуудсан бүтээгдэхүүн.	3
7227	Халуунаар цувисан, хуйлсан, чанаржуулсан гангаар хийсэн цулдан ба туйван.	3-6
7228	Чанаржуулсан гангаар хийсэн, хөндий туйван ба цулдан	3-6
7229	Чанаржуулсан бусад гангаар хийсэн утас.	5-7

Эх сурвалж: Дэлхийн худалдааны байгууллага

Харин төмөр, гангаар үйлдвэрлэсэн эдлэлийн (БТКУС-ийн 73-р бүлэг) хувьд импортын гаалийн тариф нь өндөр буюу 3-23 хувьтай байна. Цаашид тарифын дээд хязгаарт хүргэнэ гэж үзвэл 30 хувьд хүрэх боломжтой.

Монгол Улсын үйлдвэрлэх боломжтой зэвэрдэггүй гангаар хийсэн эдлэлийн (БТКУС-ийн 7307, 732393, 732410 гэх мэт) хувьд БНХАУ-ын импортын гаалийн татвар 8.4-12 хувьтай байгаа бөгөөд ЧХХ-ийн хүрээнд гаалийн тарифыг тэглэсэн тохиолдолд өмнөх шатны үйлдвэрлэлийг дэмжих сайн талтай (Гаалийн тарифын дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 1.5-аас үзнэ үү).

БНХАУ нь АСЕАН, Шинэ-Зеланд, Сингапур, Коста-Рика, Исланд орнуудтай хийсэн хэлэлцээрт эдгээр барааны (БТКУС-ийн 72, 73 бүлгийн) гаалийн тарифыг тэглэсэн. Иймд, Монгол Улс БНХАУ-тай ЧХХ байгуулсан тохиолдолд эдгээр оронд олгосонтой ижил нөхцөл олгох хүсэлт тавих хэрэгтэй.

3.4 Хонины мах

Үйлдвэрлэл, нөөц, боломж

Сүүлийн 5 жилд малын тоо ихээхэн өсч, нийт 45.1 сая толгой мал (2013 оны байдлаар) тоолсон бөгөөд үүнээс хонь 20.1 сая, ямаа 19.2 сая, үхэр 2.9 сая, адуу 2.6 сая болсон нь мах үйлдвэрлэлийн хэмжээг нэмэгдүүлж байна. Манай улс 2013 онд нийт малын 25 хувь буюу 10.2 сая толгой мал хүнсэнд хэрэглэж, 240 мянган тонн мах бэлтгэсэн.

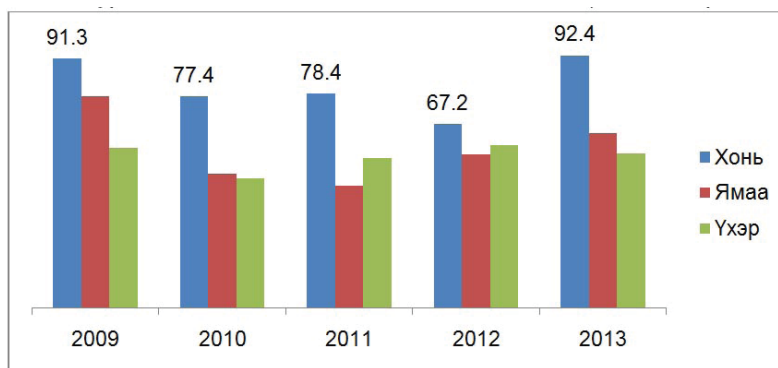
Хүснэгт 4. Махны үйлдвэрлэл-боловсруулалтын хэмжээ

Үзүүлэлт	Х. нэгж	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Өсөлт 2013/2012
Хөдөө аж ахуйгаас бэлтгэсэн мах	мян.тн	221.3	264.4	204.4	208.0	220.4	238.2	107.4%
Үйлдвэрийн аргаар боловсруулсан мах, махан бүтээгдэхүүн	мян.тн	12.0	21.4	14.7	15.6	16.4	22.1	134.7%

Эх сурвалж: Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн яам

Үүнээс хонины махны үйлдвэрлэл 2013 онд 92.4 мянган тонн байсныг өмнөх онтой харьцуулбал 37 хувиар нэмэгдсэн боловч 2009 оны түвшинд байгааг доорх зургаас харж болно.

Зураг 3. ХАА-аас бэлтгэсэн мах, 2009-2013 (мян.тонн)

Улсын хэмжээнд жилд 85.0 мянган тонн тураг мах үйлдвэрлэх хүчин чадалтай 42 мал нядлах, эхлэн боловсруулах үйлдвэр бүртгэлтэйгээс 18 нь сүүлийн 3 жилд тогтмол үйл ажиллагаа эрхэлж, бусад нь суурилагдсан хүчин чадлынхаа багахан хувийг ашиглан улирлын ажиллагаатай байна. Дээрх 42 үйлдвэр нь 80 мянган тонн мах хадгалах хүчин чадал бүхий хөргөлттэй агуулахтай. Мөн хиам, нөөшилсөн бүтээгдэхүүн боловсруулах том, жижиг 130 орчим үйлдвэр үйл ажиллагаа явуулж байна. Нийт 5.3 сая толгой мал буюу 146.5 мянган тонн мах экспортлох боломжтой гэж ҮХААЯ үзэж байна.

Хонины махны хувьд боломжит нөөцийн урьдчилсан тооцоо болон малын махны

экспортын үйл ажиллагаа эрхлэгч аж ахуйн нэгжийн хүсэлт дээр үндэслэн ҮХААЯ-ны хийсэн судалгаагаар экспортлох боломжит нөөц нь 2015 онд хонины махны 40 хувь буюу 17.1 мянган тонн байхаар тооцсон байна. Тооцоог хүснэгтээр харуулбал:

Хүснэгт 5. Хонь, ямааны махны экспортын нөөцийн тооцоо (2015)

№	Хүнсний нэр төрөл	ЖД хүн амын жилийн нийт хэрэгцээ, мян.тн	Дотоодын нөөц бололцоо, мян.тн		Экспортын нөөц		
			Хүнсэнд хэрэглэх малын тоонд шилжүүлбэл, мян.толгой	Хүнсэнд хэрэглэхээр тооцсон малын тоо	Мал, сүргийн эргэлтээр тооцоолсон малын тоо (мян.толгой)	Нядалгааны жингээр	2015 онд мян.тн
1.	Хонины мах	86,396.2	4,993	5,325.4	2,400.0	43.2	17,3
2.	Ямааны мах	57,536.5	4,448	4,687.3	2,100.0	29.4	11,7

Манай улсын махны хэрэглээний 30.3 хувийг хонины мах эзэлдэг бөгөөд 2013 онд 403 тонн хонь, ямааны мах экспортолсоноос үзэхэд хонины махны дийлэнхийг дотоодын хэрэгцээнд хэрэглэсэн. Нөгөөтэйгүүр, Хүнсний тухай хуулиар махыг стратегийн хүнс гэж тодорхойлсон бөгөөд 2014 онд 4.3 мянган тонн хонины мах экспортлох хязгаарлалт тогтоож, аж ахуйн нэгжүүдэд 2.8 мянган тоннын зөвшөөрөл олгожээ.

Монгол мах, махан бүтээгдэхүүн нь ерөнхийдөө чанар сайтай, органик гэж бид үздэг боловч боловсруулах үйлдвэрүүд бусад орны стандарт, эрүүл ахуйн шаардлагыг хангаж чадахгүй байна. Мал нядлах, мах боловсруулах үйлдвэрүүдийн хувьд хөрөнгө санхүүгийн чадамж муу байгаагаас техник тоног төхөөрөмжийн дорвитой шинэчлэл хийгдэхгүй, үйлдвэрүүдэд олон улсын ISO 22000, HACCP зэрэг олон улсын стандарт нэвтрээгүй байна. Иймд, цаашид мах, махан бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэхэд импортлогч орны эрүүл ахуйн шаардлагад нийцүүлэх арга хэмжээ авах нь зүйтэй юм.

Экспорт

Сүүлийн жилүүдэд малын тоо толгой, үйлдвэрлэлийн хэмжээ нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байхад мах болон малын гаралтай хүнсний дайвар бүтээгдэхүүний экспорт эрс буурсан байна: 2010 онд-29 мянган тонн, 2011 онд-11 мянган тонн, 2012 онд-4 мянган тонн, 2013 онд-3,8 мянган тонн, 2014 оны эхний 10 сарын байдлаар 2 мянган тонн болжээ. 2013 оны экспортыг 2010 онтой харьцуулбал 7.6 дахин буурсан үзүүлэлт байна (Хүснэгт 6-д үзүүлэв).

Хүснэгт 6. Махны экспорт, 2009-2014 /тонн/

Код	Барааны нэр	Экспорт	2009	2010	2011	2012	2013	2014.10 сар
0201	Үхрийн шинэ буюу хөргөсөн мах	Нийт	-	-	-	-	-	-
		БНХАУ	-	-	-	-	-	-
0202	Үхрийн хөлдүү мах	Нийт	8,818.4	3,806.2	5,795.8	965.0		440.0
		БНХАУ	50.0	-	-	-	-	-
0204	Хонь, ямааны шинэ, хөргөсөн буюу хөлдүү мах	Нийт	585.1	12,082.1	505.0	675.1	403.4	-
		БНХАУ	584.9	318.4	-	-	-	-

0205	Адуу, илжиг, луус ба хөдий луусын шинэ, хөргөсөн ба хөлдүү мах	Нийт	8,635.3	10,874.9	3,865.1	1,462.1	2,597.8	1,262.1
		БНХАУ	499.2	669.5	294.8	225.3	2,137.8	62.1
0206	Үхэр, гахай, хонь, ямаа, адуу, илжиг, луус ба хөдий луусын шинэ, хөргөсөн буюу хөлдүү хүнсний дайвар бүтээгдэхүүн	Нийт	568.4	2,048.6	414.5	821.2	790.4	192.1
		БНХАУ	557.8	1,942.8	408.8	797.2	786.8	188.5
0210	Давсалсан, давсны уусмалд хадгалсан, хатаасан буюу утсан мах ба дайвар бүтээгдэхүүн; мах, дайвар бүтээгдэхүүний хүнсний гурил	Нийт	0.8	-	120.0	1.81	-	63.7
		БНХАУ	-	-	120.0	-	-	62.5
Нийт дүн			18,608.2	28,812.0	10,700.6	3,925.3	3,791.6	1,958.1

Хонины махны хувьд 2009 онд БНХАУ-д экспортолсон хэмжээ 585 тонн байсан бол сүүлийн 4 жилд экспорт огт хийгдээгүй байна. Энэ нь гол төлөв малын эрүүл ахуй, хорио цээрийн шаардлага хангаж чадахгүй, түүнчлэн дотоодын зах зээлийн үнэ өндөр байгаатай холбоотой гэж үзэж байна.

Тариф болон тарифын бус зохицуулалт, хэрэгцээ

Хятад Улсад хонины мах экспортлоход тулгарч байгаа бас нэг саад бол импортын өндөр татвар ногдуулдаг явдал юм. БНХАУ-д хонины мах экспортлоход Хятадын гааль дээр 40 орчим хувийн татвар хураан авдаг. Үүнд: 12-23 хувийн гаалийн тариф, 13 хувийн НӨАТ орж байна. Энэ нь махны үнийг өсгөж өрсөлдөх чадварыг бууруулж байна (Гаалийн тарифын дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 1.6-аас үзнэ үү).

Монголын экспортын хувьд БНХАУ бол агуу том зах зээл гэдэг нь ойлгомжтой. Ялангуяа, Хятадын хүн ам, зах зээлийн хэмжээ, хүн амын орлого, хотжилт зэргээс шалтгаалан зах зээлийн хэмжээ, хүн амын хэрэглээ цаашид өсөх хандлагатай гэсэн судалгаа бий.⁵⁸ Дэлхийн хөдөө аж ахуйн салбарын 2050 он хүртэлх өсөлтөд Хятад Улс дангаараа 43 гаруй хувийг эзэлнэ гэсэн тооцоо гарчээ.⁵⁹

БНХАУ өнөөдөр хонины махны хувьд дэлхийн хамгийн том зах зээл. Хятадын хүн амын махны хэрэглээг авч үзвэл гахайн мах нийт махны хэрэглээний 65 хувь, тахианы мах-20 хувь, үхэр, хонины мах нийлээд 14 орчим хувь байна. Хонины мах нь хятадын хойд болон баруун хойд нутгийн хүн амын гол хэрэглээ юм. Хятадын хонь, ямааны махны хэрэглээ сүүлийн 10-аад жилийн хугацаанд 2 дахин нэмэгдэж, жилийн хэрэгцээ нь 2 сая тоннд хүрсэн бөгөөд ойрын 10 жилд 1 сая тонноор нэмэгдэнэ гэж НҮБ-ын Хүнс, хөдөө аж ахуйн байгууллага тооцоолжээ.⁶⁰ Үүний зэрэгцээ, хонины махны үнэ сүүлийн 10 жилийн хугацаанд 2 дахин өссөн бөгөөд гахай, тахианы махны үнээс 1.5-2 дахин өндөр юм.

⁵⁸Хятад Улс 187 сая хоньтой (дэлхийн хонины 15.9 хувь). НҮБ-ын Хүнс, хөдөө аж ахуйн байгууллага. 2014 оны 2 дугаар сарын мэдээлэл.

⁵⁹www.dfat.gov.au

⁶⁰"Opportunities for NZ Meat in China". www.thebeefsite.com

Монгол Улсаас БНХАУ-д хонины мах экспортлох нь нэг талаас, хэрэгцээ нь өсөж, нөгөө талаас, дотоодын нийлүүлэлт буурч байгаа нөхцөлд ашигтай байж болно. Дотоодын нийлүүлэлт буурах шалтгаан нь үйлдвэрлэлийн хөгжлийн чиг хандлага, тариалангийн газар, усны хангамжийн байдалтай холбоотойгоор хонь, үхрийн мах үйлдвэрлэгчид Засгийн газраас олгож байсан дэмжлэгийг эрс багасгасан явдал юм. Иймд, хонь, үхрийн махны импорт нь сүүлийн жилүүдэд өссөн ба цаашид ч нэмэгдэх хандлагатай. 2013 оны байдлаар Хятад Улсын хонины махны нийт импорт 954 сая ам.доллар буюу 258,7 мянган тонн хүрч, 2012 онтой харьцуулахад 2 дахин нэмэгдсэн байна. Хонины махны импортын 96 хувийг Австрали, Шинэ Зеланд Улсаас нийлүүлдэг.

Түүнчлэн, хүнсний дайвар мах (offal) сүүлийн үед эрэлт хэрэгцээтэй бараа болсон талаар зарим судалгаанд дурдсан байдаг.⁶¹ Хятад Улс 2009 онд Шинэ Зеландаас 4000 орчим тонн дайвар мах (үхэр, хонины) импортолсон бол манай улс 2010 онд 2000 орчим тонн дайвар бүтээгдэхүүн Хятад Улсад гаргасан. Тоо баримтаас харахад, манай улс энэ бүтээгдэхүүнээр Хятадын зах зээлд бусад улстай өрсөлдөн борлуулах зах зээл бий болгох боломжтой гэж дүгнэж байна. Манай улсаас 2012, 2013 онд БНХАУ-д экспортолсон хүнсний дайвар мах 800 орчим тонн болж, 2009 онтой харьцуулбал 2.5 дахин буурсан. Хятадын энэ бүтээгдэхүүнд ногдуулж байгаа гаалийн тариф 12-20 хувьтай байна.

МХЕГ-аас мэдээлснээр БНХАУ-д салаа туурайт малын гаралтай дайвар мах экспортлоогүй, харин адууны дотор эрхтэнд БНХАУ-ын Чанарын хяналт шалгалт, хорио цээрийн ерөнхий газраас олгосон зөвшөөрлөөр экспортолсон байна. Иймд, БНХАУ-д хүнсний дайвар мах экспортлоход эрүүл ахуй, хорио цээрийн шаардлагыг хангасан байх ёстой.

Тарифын бус зохицуулалтын хувьд, БНХАУ-ын Экспорт, импортын барааны хяналтын тухай хууль, Амьтан, ургамлын гаралтай барааны экспорт, импортын хорио цээрийн тухай хуулийн дагуу махны импортын асуудлыг зохицуулж байна. Хуулийг БНХАУ-ын Чанарын хяналт шалгалт, хорио цээрийн ерөнхий газар хэрэгжүүлж, мах импортлоход тавих нөхцлийг тодорхойлдог. Импортын маханд дээрх хуулиас гадна үндэсний хүнсний аюулгүй байдлын стандарт, шаардлагыг хангах ёстой бөгөөд улсын хилээр оруулах тусгай зөвшөөрлийг дээрх хяналтын байгууллагаас авдаг. Манай улс БНХАУ-тай Мал, амьтны хорио цээр болон мал эмнэлгийн салбарт хамтран ажиллах тухай хэлэлцээрийг 1994 онд байгуулсан боловч хонины махны экспорттой холбоотой хоёр талын хэлэлцээр байгуулаагүй байна. Хавсралт 2-т хоёр орны хооронд энэ чиглэлээр байгуулсан хэлэлцээрийн дэлгэрэнгүйг үзнэ үү.

Манай мах боловсруулах үйлдвэрүүд БНХАУ-ын эрүүл ахуй, хорио цээрийн шаардлагыг хангах боломжийг эрэлхийлж байна. Тухайлбал, 2014 онд Монгол Улсаас БНХАУ-д дулааны аргаар боловсруулсан мах, махан бүтээгдэхүүн экспортлох аж ахуйн нэгж болон нядалгааны үйлдвэрүүдэд БНХАУ-ын холбогдох байгууллага үнэлгээ хийсэн. Үнэлгээний дагуу “Хатансүйх импекс”, “Хүн-Од”, “Мах маркет” ХХК БНХАУ-д бүртгүүлэх зөвшөөрөл авсан. Мөн нядалгааны газрын хувьд аж ахуйн нэгжүүдийг үнэлсэн. Мах маркет ХХК-ыг бүртгэхийг зөвшөөрч, Эрдэнэт хүнс, Грийн грасланд, Эрдмийт, Жиаб, Монгол эко мах, Дархан мийт фүүд ХХК зэрэг 6 компанийг засвар хийсний дараа бүртгэхийг зөвшөөрсөн бол Мах импекс, Хангай хүнс ХХК-ийг шаардлага хангахгүй хэмээн үнэлж, зөвшөөрөгдсөн нядалгааны газар нь бүртгэгдсэн аж ахуйн нэгжүүдэд түүхий эд нийлүүлж болох бөгөөд үхэр, хонины мах, махан бүтээгдэхүүн БНХАУ-д экспортлохыг хориглоно хэмээн үнэлжээ.

⁶¹Мөн тэнд.

Бусад улстай байгуулсан ЧХХ

БНХАУ Шинэ Зеланд, Австрали зэрэг хонины махны томоохон үйлдвэрлэгч улстай ЧХХ байгуулсан. Шинэ Зеланд улстай байгуулсан хэлэлцээр 2008 онд хэрэгжиж эхэлсэн бөгөөд Австрали улстай 2014 оны 11 дүгээр сард үзэглэсэн. Хэлэлцээрийн дагуу, Шинэ Зеланд Улсаас авах хонины маханд ногдуулж байгаа гаалийн тарифыг 2016 оноос тэглэхээр тохирсон. Австрали улсаас импортлох хонины махны тарифыг 2023 оноос тэглэх тохиролцоо хийсэн. Иймээс, манай улс хонины мах, махан бүтээгдэхүүн БНХАУ-д экспортлох бол Шинэ Зеланд, Австрали болон Хятадын дотоодын махтай өрсөлдөх шаардлага гарна. Хятадын зах зээлд манай хонины махны өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэхэд тарифыг тэглэх буюу ЧХХ байгуулах замаар шийдвэрлэх боломжтой. Үүний тулд юуны өмнө хятадын эрүүл ахуй, хорио цээрийн шаардлагад махны боловсруулалтыг нийцүүлэх, малыг эрүүлжүүлэх нь нэн тэргүүний зорилго байх ёстой гэж үзэж байна.

3.5 Бусад

Энэхүү судалгаанд тодорхой нэр төрлийн барааг БНХАУ-ын зах зээлд гаргах, ЧХХ байгуулах боломжийг судлах даалгавар өгсөн. Гэсэн хэдий ч өнөөгийн байдлаар БНХАУ-д экспортод гарч байгаа болон гарах боломжтой түүхий газрын тос, зэс болон түүгээр хийсэн барааг нэмж товч судалсан болно. Учир нь, ЧХХ байгуулсан тохиолдолд эдгээр барааны тарифыг бууруулах хэлэлцээ хийх зайлшгүй шаардлага гарна.

Түүхий газрын тос

Түүхий газрын тосны олборлолт, экспорт жилээс жилд тогтмол өсөлттэй байна. 2004 онд 180 мянган баррелийг экспортолж байсан бол 2012 онд 3568, 2013 онд 5244, 2014 оны эхний 10 сард 5710 мянган баррелийг экспортолсон нь бүгд БНХАУ-д гарчээ.

БНХАУ-ын газрын тосны импортод Монгол Улсын экспорт өчүүхэн байгаа бөгөөд өнөөгийн байдлаар Хятад Улс түүхий газрын тосны импортыг чөлөөтэй буюу тэг тарифаар оруулж байна. Иймд, ЧХХ байгуулсан ч энэ бараагаар хэлэлцээ хийгдэхгүй.

Зэс болон түүгээр хийсэн зүйлс

Монгол Улс зэс-порфирын төрлийн ордоор баялаг орны тоонд багтдаг. Зэсийн 30 орд, 1170-аад илрэл тогтоогдсон ба 7979 сая тонн хүдэр, 54.8 сая тонн зэсийн нөөц бүртгэгдсэн. Манай дотоодын үйлдвэрлэл өнөөгийн байдлаар жилд 1.6 сая тонн байна (Эрдэнэт, Оюутолгой). Цагаан суваргын орд ашиглалтад орсноор үйлдвэрлэл 1.9 сая тоннд хүрнэ. “Эрдэнэт”, “Оюутолгой”-н баяжуулсан зэсийг 100 хувь экспортод буюу БНХАУ-д голлон гаргаж байна.

Өнөөгийн байдлаар манай улс катодын зэс, зэсийн баяжмал гаргаж байгаа бөгөөд зэсийн боловсруулалтыг нэмэгдүүлэн бэлэн бүтээгдэхүүн гаргах асуудлыг бодлогын түвшинд гаргаж, зэсийн баяжмал хайлах үйлдвэр байгуулах талаар Улсын Их Хурлын тогтоолд⁶² заасан байдаг. Үйлдвэр ашиглалтанд орсноор 120 мянган тонн катодын зэс, түүний дайвар бүтээгдэхүүн 480 мянган тонн хүхрийн хүчил үйлдвэрлэж, БНХАУ-ын зах зээлд гаргах боломжтой.

⁶²Монгол Улсад зэсийн баяжмал хайлуулах, цэвэршүүлэх үйлдвэр байгуулах тухай УИХ-ын 2010 оны 21 дүгээр тогтоол.

Зэсийн хүдэр, баяжмалыг 2004-2012 онуудад “Эрдэнэт” УБҮ дангаар экспортод гаргадаг байсан бөгөөд 600 мянган тоннд хүрч байсан. 2013 онд Оюутолгойн орд нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор зэсийн хүдэр, баяжмалын экспорт нэмэгдэж, 2013 онд 650 мянган тонн, 2014 оны эхний 10 сарын байдлаар 1095 мянган тоннд хүрчээ. Зэсийн хүдэр, баяжмалын экспортын 99.7 хувь нь БНХАУ-д ногдож байна.

2013 онд БНХАУ 10.1 сая тонн зэсийн хүдэр, баяжмал импортоор авсан (Чили-28 хувь, Перу-19 хувь, Австрали-9 хувь, Монгол-5.6 хувь).

2013 онд БНХАУ 3.3 сая тонн катодын зэс импортолсон ба үүний 34.4 хувийг Чили улсаас, 6 хувийг тус тус Энэтхэг, Австрали, Япон улсаас авчээ.

Ирээдүйд манай улсад зэс хайлуулах үйлдвэр байгуулна гэж тооцвол дайвар бүтээгдэхүүн болох хүхрийн хүчил, фторын хүчил, криолит, фосфорын бордоог ч урьд хөршид гаргах боломжтой.

Дэлхийн зэсийн олборлолт 2016 онд 27.7 сая тонн-д хүрнэ гэж тооцоолж байна. БНХАУ нь 2012 онд 1.5 орчим сая тонн зэс үйлдвэрлэж, дэлхийд Чили улсын дараа хоёрт⁶³, Монгол Улс 19 дүгээрт орсон.⁶⁴

БНХАУ-д бүтээн байгуулалт ихээр хийгдэж, дэд бүтцийн салбар хурдацтай хөгжиж, зэсийн хэрэглээ 2015 он гэхэд 8,8 сая тонн хүрэх тооцоо байна. Түүнчлэн эрчим хүч, автомашин болон гэр ахуйн барааны үйлдвэрлэлт нэмэгдэх нь тодорхой байгаа тул Хятад улсын хэрэглээг улам өсгөх ажээ.⁶⁵

Зэс хайлуулах үйлдвэрийн дайвар бүтээгдэхүүн болох хүхрийн хүчлийн импортын гаалийн тариф 3 хувь. Хүхрийн хүчлийн хэрэглээг бий болгоход гарах фторын хүчил болон криолитын гаалийн тариф 5.5, фосфорын бордоо 1 хувь байна.

Цаашид хар болон өнгөт төмөрлөгийн үйлдвэрийг хөгжүүлсэнээр үйлдвэрлэх боломжтой цайрын исэл, хромын гуравч исэл, титаны исэл, хар тугалганы дан исэл, болон мангааны давхар исэл, гидразин болон гидроксиламин, тэдгээрийн органик биш давсны гаалийн тариф 5.5 хувь, худалдааны кобальтын исэл 2 хувьтай байна.

БНХАУ нь АСЕАН, Шинэ-Зеланд, Сингапуртай хийсэн хэлэлцээрт дээр дурдагдсан барааны гаалийн тарифыг тэглэсэн. Иймд Монгол Улс БНХАУ-тай ЧХХ байгуулсан тохиолдолд эдгээр оронд олгож байгаа нөхцлөөр хэлэлцээ хийх нь зүйтэй.

4. ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

Энэхүү судалгаанд БНХАУ-тай цөөн нэр төрлийн бараагаар ЧХХ байгуулах боломжийг нүүрс, синтетик газ, төмөр болон ган, тэдгээрээр хийсэн зүйлс, хонины мах зэргийг онцлон авч үзэв.

Хэсэгчилсэн, эсхүл цөөн нэр төрлийн бараагаар ЧХХ байгуулах боломжийг авч үзэхэд ДХБ-ын хөгжиж байгаа гишүүн орнууд хоорондоо хөнгөлөлттэй нөхцлөөр хэсэгчилсэн (дан бараагаар) хэлэлцээр байгуулах боломжтой боловч сүүлийн үед олон улсын хэмжээнд цогц хэлэлцээр байгуулах чиг хандлагатай байна. БНХАУ ийм хэлэлцээр байгуулахад прагматик байдлаар ханддаг бөгөөд АСЕАН-ы орнууд, Пакистантай “тэгш бус” зарчмаар

⁶³Катодын зэс үйлдвэрлэлээр нэгдүгээр байр.

⁶⁴World Copper Factbook 2013.

⁶⁵Мөн тэнд.

хэлэлцээр байгуулсанаас үзэхэд хэсэгчилсэн, эсвэл “тэгш бус” байдлаар хэлэлцээр байгуулах боломжтой гэж дүгнэж байна.

БНХАУ-д манай улстай ЧХХ байгуулах сонирхол (улс төр, эдийн засгийн болон түүхий эдийн хангамжийг бэхжүүлэх) их байна. Иймд, хэсэгчилсэн хэлэлцээр байгуулахыг зөвшөөрөх магадлал маш өндөр бөгөөд цаашид цогц хэлэлцээр байгуулах шахалт шат дараатай гарч болзошгүйг анхаарах нь зүйтэй юм.

Манай өмнөд хөрш бол маш том зах зээл бөгөөд нүүрс, синтетик газ, төмөр болон ган, хонины махны хэрэгцээ цаашид нэмэгдэх хандлагатай байна. Нүүрс, коксжих нүүрсэнд Хятад Улс 2015 оноос 3-6 хувийн гаалийн тариф ногдуулах ба ЧХХ байгуулсан тохиолдолд манай сонирхлын бүлгийн бараа байна. БНХАУ-ын нүүрсний импортын зах дээр манай улс Австрали, Индонези Улстай өрсөлддөг бөгөөд эдгээр улстай ЧХХ байгуулж, нүүрсний гаалийн тарифыг тэглэсэн. Иймд ирэх оноос Монгол Улсын нүүрсний экспорт буурах, олох ашиг 3 орчим хувиар багасна.

Нүүрс-химийн бүтээгдэхүүн дотооддоо үйлдвэрлэн БНХАУ-д нийлүүлэх зах зээлийг ЧХХ байгуулах замаар нээсэн нөхцөлд энэ боломжийг ашиглан Япон зэрэг бусад улсаас хөрөнгө оруулалт татаж болно. Эсвэл БНХАУ-тай ЧХХ байгуулахдаа хамтын ажиллагааны хүрээнд үйлдвэр байгуулах асуудлыг тохиролцох боломжтой. Нүүрснээс ирээдүйд гарган авах боломжтой нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүнүүдийг тодорхойлох нь чухал байна.

БНХАУ төмөр болон гангийн бүтээгдэхүүнд 0-10 хувь, тэдгээрээр үйлдвэрлэсэн эдлэлд 23 хүртэл хувийн гаалийн тарифыг ЧХХ-ээр чөлөөлөх боломжтой бөгөөд ингэсэн тохиолдолд Япон Улсын талаас ижил төрлийн бүтээгдэхүүнийг Монгол Улсад үйлдвэрлэх сонирхол бий болох боломжтой. Өвөр Монголын Baotou Steel Union үйлдвэрийн жилийн хүчин чадлаа нэмэгдүүлэхэд бэрхшээлтэй байдал нь Монгол Улс эхний ээлжинд анхдагч ширэм үйлдвэрлэж, БНХАУ-ын дээрхи бүс нутагт нийлүүлэх боломж байна.

Хонины махны хувьд БНХАУ-ын гаалийн тариф 12-23 хувь бөгөөд ЧХХ-ээр үүнийг чөлөөлөх хэлэлцээ хийх боломжтой гэж үзэж байна. Монгол Улсын гол өрсөлдөгчид болох Шинэ Зеланд (2016), Австрали (2023) Улстай ЧХХ байгуулж тарифыг чөлөөлөх болсон. Энэ байдал нь цаашид Монгол Улсын хонины махны өрсөлдөх чадварыг бууруулах болно. Түүнчлэн хятадын эрүүл ахуй, хорио цээрийн шаардлагад махны боловсруулалтыг нийцүүлэх, малыг эрүүлжүүлэх нь нэн тэргүүний асуудал болоод байна. Түүнчлэн, манай улс хонины махыг стратегийн бараа болгож, экспортод тоон хязгаарлалт тогтоосон тул хүнсний дайвар мах, эсвэл нөөц их байгаа ямааны махны экспортыг дэмжиж болох юм.

БНХАУ-тай хэсэгчилсэн ЧХХ байгуулсан тохиолдолд манай улсаас одоо гарч байгаа болон цаашид гаргах боломжтой түүхий газрын тос, зэсийг товч авч үзэв. Түүхий газрын тосны импортыг чөлөөтэй оруулдаг тул ЧХХ-т ямар нэг нөлөө үзүүлэхгүй. Харин зэс, түүгээр хийсэн зүйлсийн хувьд 1-5.5 хувийн гаалийн тариф ногдуулж байгаа ба ЧХХ-ээр тарифыг чөлөөлөх хэлэлцээ хийх нь зүйтэй.

БНХАУ-ын нүүрс, синтетик газ, төмөр болон ган, тэдгээрээр хийсэн зүйлс, хонины маханд ногдуулж байгаа гаалийн тарифыг ЧХХ байгуулах замаар чөлөөлсөн тохиолдолд 2013 оны үнийн дүнгээр авч үзвэл 1.6 орчим сая ам.долларын хэмнэлт гарах тооцоо байна.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Эдийн засгийн хөгжлийн яам (хуучин нэрээр)-ны судалгааны материал
- Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн яамны судалгааны материал
- Ашигт малтмалын газрын судалгааны материал
- “Худалдааны гол түнш орнуудтай ЧХХ байгуулах боломж болон эрсдэл”, 2012 (захиалагч ҮХШХ, гүйцэтгэгч МУИС)
- “Монгол Улс, БНХАУ хоорондын ЧХХ-ийн төслийн үндэслэл”, 2013 (захиалагч ГХЯ, гүйцэтгэгч ШУА)
- “БНХАУ, ОХУ-тай ЧХХ байгуулах боломж, ач холбогдол”, 2014 (захиалагч ЭЗХЯ, гүйцэтгэгч ОУСХ)
- Монгол Улсад ээсийн баяжмал хайлуулах, цэвэршүүлэх үйлдвэр байгуулах тухай УИХ-ын 2010 оны 21 дүгээр тогтоол
- Н.Отгонсайхан “Монгол Улс, БНХАУ-ын хоорондын худалдааны өнөөгийн байдал” МУ-ын ШУА-ийн Олон улс судлалын хүрээлэнгийн “Олон улс судлал” сэтгүүл. -УБ 2014. - № 1. -Х.45-55
- Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд Стратегийн түншлэлийн харилцааг хөгжүүлэх дунд, урт хугацааны хөтөлбөр
- www.wto.org
- www.mram.gov.mn
- Дэлхийн нүүрсний ассоциаци. www.worldcoal.org
- Олон улсын худалдааны төв. www.intracen.org
- www.fortune.com
- www.dfat.gov.au
- World Copper Factbook 2013, www.icsg.org
- www.mongolianminingjournal.com
- John Ravenhill, Yang Jiang “China’s Move to Preferential Trading: An Extension of Chinese Network Power?”, www.dur.ac.uk
- “Opportunities for NZ Meat in China”, www.thebeefsite.com

ХАВСРАЛТ 1.

БНХАУ-ЫН ИМПОРТЫН ГААЛИЙН ТАРИФ (Сонгосон бараагаар)

Хавсралт 1.1. Нүүрс, химийн бүтээгдэхүүн

№	Код	Барааны бичиглэл	Мөрдөж буй тариф (2014.10.15)			Тарифын дээд түвшин (ДХБ)	
			Тарифын задлага	Доод	Дээд	Доод	Дээд
1	270111	Anthracite, whether or not pulverised, non-agglomerated	1	0	0	3	3
2	270112	Bituminous coal, whether or not pulverised, non-agglomerated	2	0	0	3	6
3	270119	Coal, whether or not pulverised, non-agglomerated (excl. anthracite and bituminous coal)	1	0	0	6	6
4	270120	Briquettes, ovoids and similar solid fuels manufactured from coal	1	0	0	5	5
5	270210	Lignite, whether or not pulverised, non-agglomerated (excl. jet)	1	3	3	3	3
6	270220	Agglomerated lignite (excl. jet)	1	3	3	3	3
7	270300	Peat, incl. peat litter, whether or not agglomerated	1	5	5	5	5
8	270400	Coke and semi-coke of coal, of lignite or of peat, whether or not agglomerated; retort carbon	2	0	0	5	5
9	270500	Coal gas, water gas, producer gas, lean gas and similar gases (excl. petroleum gases and other gaseous hydrocarbons)	1	1	1	5	5
10	270600	Tar distilled from coal, from lignite or from peat, and other mineral tars, whether or not dehydrated or partially distilled, incl. reconstituted tars	1	1	1	6	6
11	270710	Benzol "benzene" containing > 50% of benzene (excl. chemically defined)	1	6	6	6	6
12	270720	Toluol "toluene" containing > 50% of toluene (excl. chemically defined)	1	6	6	6	6
13	270730	Xylol "xylenes" containing > 50% of xylenes (excl. chemically defined)	1	3	3	6	6
14	270740	Naphthalene containing > 50% of naphthalene (excl. chemically defined)	1	7	7	8	8
15	270750	Aromatic hydrocarbon mixtures of which >= 65% by volume, incl. losses, distills at 250°C by the ASTM D 86 method (excl. chemically defined compounds)	1	3	3	8	8
16	270791	Creosote oils (excl. chemically defined)	1	7	7	8	8

17	270799	Oils and other products of the distillation of high temperature coal tars; similar products in which the weight of the aromatic constituents exceeds that of the non-aromatic constituents (excl. chemically-defined compounds, benzol "benzene", toluol "toluene", xylol "xylenes", naphthalene, aromatic hydrocarbon mixtures of subheading 2707.50)	2	7	7	8	8
18	270810	Pitch obtained from coal tar or from other mineral tars	1	7	7	8	8
19	270820	Pitch coke obtained from coal tar or from other mineral tars	1	6	6	6	6
20	270900	Petroleum oils and oils obtained from bituminous minerals, crude	1	0	0	0	0
21	271011	Light oils and preparations, of petroleum or bituminous minerals which $\geq 90\%$ by volume "incl. losses" distil at 210°C "ASTM D 86 method"	5	1	9	1	9
22	271019	Medium oils and preparations, of petroleum or bituminous minerals, n.e.s.	11	0	9	0	9
23	271091	Waste oils containing polychlorinated biphenyls [PCBs], polychlorinated terphenyls [PCTs] or polybrominated biphenyls [PBBs]	1	6	6	6	6
24	271099	Waste oils containing mainly petroleum or bituminous minerals (excl. those containing polychlorinated biphenyls [PCBs], polychlorinated terphenyls [PCTs] or polybrominated biphenyls [PBBs])	1	6	6	6	6
25	271111	Natural gas, liquefied	1	0	0	6	6
26	271112	Propane, liquefied	1	2	2	5	5
27	271113	Butanes, liquefied (excl. of a purity of $\geq 95\%$ of N-butane or isobutane)	2	2	11	5	12
28	271114	Ethylene, propylene, butylene and butadiene, liquefied (excl. ethylene of a purity of $\geq 95\%$ and propylene, butylene and butadiene of a purity of $\geq 90\%$)	1	5	5	5	5
29	271119	Gaseous hydrocarbons, liquefied, n.e.s. (excl. natural gas, propane, butane, ethylene, propylene, butylene and butadiene)	2	3	10	3	12
30	271121	Natural gas in gaseous state	1	0	0	0	0
31	271129	Hydrocarbons in gaseous state, n.e.s. (excl. natural gas)	1	6	6	6	6
32	271210	Petroleum jelly	1	8	8	8	8
33	271220	Paraffin wax containing $< 0,75\%$ by weight of oil	1	8	8	8	8

34	271290	Paraffin wax, microcrystalline petroleum wax, slack wax, ozokerite, lignite wax, peat wax, other mineral waxes, and similar products obtained by synthesis or by other processes, whether or not coloured (excl. petroleum jelly and paraffin wax containing < 0,75% by weight of oil)	2	8	8	8	8
35	271311	Petroleum coke, non-calcined	2	3	3	3	3
36	271312	Petroleum coke, calcined	2	3	3	3	3
37	271320	Petroleum bitumen	1	8	8	8	8
38	271390	Residues of petroleum oil or of oil obtained from bituminous minerals (excl. petroleum coke and petroleum bitumen)	1	6	6	8	8
39	271410	Bituminous or oil-shale and tar sands	1	6	6	6	6
40	271490	Bitumen and asphalt, natural; asphaltites and asphaltic rocks	3	0	8	0	8
41	271500	Bituminous mastics, cut-backs and other bituminous mixtures based on natural asphalt, on natural bitumen, on petroleum bitumen, on mineral tar or on mineral tar pitch	1	8	8	8	8
42	271600	Electrical energy	1	0	0	0	0

Хавсралт 1.2. Органик химийн нэгдэл

№	Код	Барааны бичиглэл	Мөрдөж буй тариф (2014.10.15)			Тарифын дээд түвшин (ДХБ)	
			Тарифын задаргаа	Доод	Дээд	Доод	Дээд
1	280110	Chlorine	1	5.5	5.5	5.5	5.5
2	280120	Iodine	1	5.5	5.5	5.5	5.5
3	280130	Fluorine; bromine	2	2	5.5	5.5	5.5
4	280200	Sulphur, sublimed or precipitated; colloidal sulphur	1	3	3	5.5	5.5
5	280300	Carbon "carbon blacks and other forms of carbon", n.e.s.	1	5.5	5.5	5.5	5.5
6	280410	Hydrogen	1	5.5	5.5	5.5	5.5
7	280421	Argon	1	5.5	5.5	5.5	5.5
8	280429	Rare gases (excl. argon)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
9	280430	Nitrogen	1	5.5	5.5	5.5	5.5
10	280440	Oxygen	1	5.5	5.5	5.5	5.5
11	280450	Boron; tellurium	1	5.5	5.5	5.5	5.5
12	280461	Silicon containing $\geq 99,99\%$ by weight of silicon	4	4	4	4	4
13	280469	Silicon containing $< 99,99\%$ by weight of silicon	1	4	4	4	4

14	280470	Phosphorus	2	5.5	5.5	5.5	5.5
15	280480	Arsenic	1	5.5	5.5	5.5	5.5
16	280490	Selenium	2	0	4	4	5.5
17	280511	Sodium	1	1	1	5.5	5.5
18	280512	Calcium	1	1	1	5.5	5.5
19	280519	Alkali or alkaline-earth metals (excl. sodium and calcium)	1	1	1	5.5	5.5
20	280530	Rare-earth metals, scandium and yttrium, whether or not intermixed or interalloyed	8	0	0	5.5	5.5
21	280540	Mercury	1	5.5	5.5	5.5	5.5
22	280610	Hydrogen chloride "hydrochloric acid"	1	5.5	5.5	5.5	5.5
23	280620	Chlorosulphuric acid	1	5.5	5.5	5.5	5.5
24	280700	Sulphuric acid; oleum	1	3	3	5.5	5.5
25	280800	Nitric acid; sulphonitric acids	1	5.5	5.5	5.5	5.5
26	280910	Diphosphorus pentaoxide	1	1	1	1	1
27	280920	Phosphoric acid; polyphosphoric acids, whether or not chemically defined	3	1	5.5	1	5.5
28	281000	Oxides of boron; boric acids	2	5.5	5.5	5.5	5.5
29	281111	Hydrogen fluoride "hydrofluoric acid"	1	5.5	5.5	5.5	5.5
30	281119	Inorganic acids (excl. hydrogen chloride "hydrochloric acid", chlorosulphuric acid, sulphuric acid, oleum, nitric acid, sulphonitric acids, phosphoric acid, polyphosphoric acids, boric acids and hydrogen fluoride "hydrofluoric acid")	2	5.5	5.5	5.5	5.5
31	281121	Carbon dioxide	1	5.5	5.5	5.5	5.5
32	281122	Silicon dioxide	1	5.5	5.5	5.5	5.5
33	281129	Inorganic oxygen compounds of non-metals (excl. diphosphorus pentaoxide, oxides of boron, carbon dioxide and silicon dioxide)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
34	281210	Chlorides and chloride oxides	10	2	5.5	5.5	5.5
35	281290	Halides and halide oxides of non-metals (excl. chlorides and chloride oxides)	3	5.5	5.5	5.5	5.5
36	281310	Carbon disulphide	1	5.5	5.5	5.5	5.5
37	281390	Sulphides of non-metals (excl. carbon disulphide); commercial phosphorus trisulphide	1	5.5	5.5	5.5	5.5
38	281410	Anhydrous ammonia	1	0	0	5.5	5.5
39	281420	Ammonia in aqueous solution	1	0	0	5.5	5.5
40	281511	Sodium hydroxide "caustic soda" solid	1	10	10	10	10
41	281512	Sodium hydroxide "caustic soda" in aqueous solution "soda lye or liquid soda"	1	8	8	8	8
42	281520	Potassium hydroxide "caustic potash"	1	5.5	5.5	5.5	5.5
43	281530	Peroxides of sodium or potassium	1	5.5	5.5	5.5	5.5
44	281610	Hydroxide and peroxide of magnesium	1	5.5	5.5	5.5	5.5

45	281640	Oxides, hydroxides and peroxides, of strontium or barium	1	2	2	5.5	5.5
46	281700	Zinc oxide; zinc peroxide	2	5.5	5.5	5.5	5.5
47	281810	Corundum, artificial, whether or not chemically defined	2	5.5	5.5	5.5	5.5
48	281820	Aluminium oxide (excl. artificial corundum)	1	0	0	8	8
49	281830	Aluminium hydroxide	1	5.5	5.5	5.5	5.5
50	281910	Chromium trioxide	1	5.5	5.5	5.5	5.5
51	281990	Chromium oxides and hydroxides (excl. chromium trioxide)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
52	282010	Manganese dioxide	1	5.5	5.5	5.5	5.5
53	282090	Manganese oxides (excl. manganese dioxide)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
54	282110	Iron oxides and hydroxides	1	5.5	5.5	5.5	5.5
55	282120	Earth colours containing $\geq 70\%$ by weight of combined iron evaluated as Fe_2O_3	1	5.5	5.5	5.5	5.5
56	282200	Cobalt oxides and hydroxides; commercial cobalt oxides	2	2	2	5.5	5.5
57	282300	Titanium oxides	1	5.5	5.5	5.5	5.5
58	282410	Lead monoxide "litharge, massicot"	1	5.5	5.5	5.5	5.5
59	282490	Lead oxides (excl. monoxide "litharge, massicot")	2	5.5	5.5	5.5	5.5
60	282510	Hydrazine and hydroxylamine and their inorganic salts	3	5.5	5.5	5.5	5.5
61	282520	Lithium oxide and hydroxide	2	5.5	5.5	5.5	5.5
62	282530	Vanadium oxides and hydroxides	2	5.5	5.5	5.5	5.5
63	282540	Nickel oxides and hydroxides	1	2	2	5.5	5.5
64	282550	Copper oxides and hydroxides	1	5.5	5.5	5.5	5.5
65	282560	Germanium oxides and zirconium dioxide	1	5.5	5.5	5.5	5.5
66	282570	Molybdenum oxides and hydroxides	1	5.5	5.5	5.5	5.5
67	282580	Antimony oxides	1	5.5	5.5	5.5	5.5
68	282590	Bases, inorganic, and metal oxides, hydroxides and peroxides, n.e.s.	8	5.5	5.5	5.5	5.5
69	282612	Fluoride of aluminium	2	5.5	5.5	5.5	5.5
70	282619	Fluorides (excl. of aluminium and mercury)	3	5.5	5.5	5.5	5.5
71	282630	Sodium hexafluoroaluminate "synthetic cryolite"	1	5.5	5.5	5.5	5.5
72	282690	Fluorosilicates, fluoroaluminates and other complex fluorine salts (excl. sodium hexafluoroaluminate "synthetic cryolite" and inorganic or organic compounds of mercury)	2	5.5	5.5	5.5	5.5
73	282710	Ammonium chloride	2	4	5.5	4	5.5

74	282720	Calcium chloride	1	5.5	5.5	5.5	5.5
75	282731	Magnesium chloride	1	5.5	5.5	5.5	5.5
76	282732	Aluminium chloride	1	5.5	5.5	5.5	5.5
77	282735	Nickel chloride	1	5.5	5.5	5.5	5.5
78	282739	Chlorides (excl. ammonium, calcium, magnesium, aluminium, nickel and mercury chloride)	4	5.5	5.5	5.5	5.5
79	282741	Chloride oxides and chloride hydroxides of copper	1	5.5	5.5	5.5	5.5
80	282749	Chloride oxides and chloride hydroxides (excl. copper and mercury)	2	5.5	5.5	5.5	5.5
81	282751	Bromides of sodium or of potassium	1	5.5	5.5	5.5	5.5
82	282759	Bromides and bromide oxides (excl. of sodium, potassium and mercury)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
83	282760	Iodides and iodide oxides (excl. inorganic or organic compounds of mercury)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
84	282810	Calcium hypochlorites, incl. commercial calcium hypochlorite	1	12	12	14	14
85	282890	Hypochlorites, chlorites and hypobromites (excl. calcium hypochlorites)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
86	282911	Chlorate of sodium	1	12	12	13	13
87	282919	Chlorates (excl. sodium)	2	5.5	5.5	5.5	5.5
88	282990	Perchlorates; bromates and perbromates; iodates and periodates (excl. inorganic or organic compounds of mercury)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
89	283010	Sodium sulphides	2	5.5	5.5	5.5	5.5
90	283090	Sulphides (excl. sodium); polysulphides, whether or not chemically defined (excl. inorganic or organic compounds of mercury)	3	5.5	5.5	5.5	5.5
91	283110	Dithionite and sulfoxylate of sodium	2	5.5	5.5	5.5	5.5
92	283190	Dithionites and sulfoxylates (excl. sodium)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
93	283210	Sodium sulphites	1	5.5	5.5	5.5	5.5
94	283220	Sulphites (excl. sodium)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
95	283230	Thiosulphates	1	5.5	5.5	5.5	5.5
96	283311	Disodium sulphate	1	5.5	5.5	5.5	5.5
97	283319	Sodium sulphates (excl. disodium)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
98	283321	Sulphate of magnesium	1	5.5	5.5	5.5	5.5
99	283322	Sulphate of aluminium	1	5.5	5.5	5.5	5.5
100	283324	Sulphates of nickel	1	5.5	5.5	5.5	5.5
101	283325	Sulphates of copper	1	5.5	5.5	5.5	5.5
102	283327	Sulphate of barium	1	5.5	5.5	5.5	5.5
103	283329	Sulphates (excl. of sodium, magnesium, aluminium, nickel, copper, barium and mercury)	4	5.5	5.5	5.5	5.5

104	283330	Alums	2	5.5	5.5	5.5	5.5
105	283340	Peroxosulphates "persulphates"	1	5.5	5.5	5.5	5.5
106	283410	Nitrites	1	5.5	5.5	5.5	5.5
107	283421	Nitrate of potassium	2	1	5.5	4	5.5
108	283429	Nitrates (excl. of potassium and of mercury)	2	5.5	5.5	5.5	5.5
109	283510	Phosphinates "hypophosphites" and phosphonates "phosphites"	1	5.5	5.5	5.5	5.5
110	283522	Mono- or disodium phosphate	1	5.5	5.5	5.5	5.5
111	283524	Phosphates of potassium	1	5.5	5.5	5.5	5.5
112	283525	Calcium hydrogenorthophosphate "dicalcium phosphate"	3	5.5	5.5	5.5	5.5
113	283526	Phosphates of calcium (excl. calcium hydrogenorthophosphate "dicalcium phosphate")	1	5.5	5.5	5.5	5.5
114	283529	Phosphates (excl. phosphates of monosodium, disodium, potassium, calcium and mercury)	2	5.5	5.5	5.5	5.5
115	283531	Sodium triphosphate "sodium tripolyphosphate", whether or not chemically defined	2	5.5	5.5	5.5	5.5
116	283539	Polyphosphates, whether or not chemically defined (excl. sodium triphosphate "sodium tripolyphosphate")	3	5.5	5.5	5.5	5.5
117	283620	Disodium carbonate	1	5.5	5.5	5.5	5.5
118	283630	Sodium hydrogencarbonate "sodium bicarbonate"	1	5.5	5.5	5.5	5.5
119	283640	Potassium carbonates	1	5.5	5.5	5.5	5.5
120	283650	Calcium carbonate	1	5.5	5.5	5.5	5.5
121	283660	Barium carbonate	1	2	2	5.5	5.5
122	283691	Lithium carbonates	1	2	2	5.5	5.5
123	283692	Strontium carbonate	1	2	2	5.5	5.5
124	283699	Carbonates and peroxocarbonates "percarbonates"; commercial ammonium carbonate containing ammonium carbamate (excl. disodium carbonate, sodium hydrogencarbonate "sodium bicarbonate", potassium carbonates, calcium carbonate, barium carbonate, lithium carbonates, strontium carbonate and inorganic or organic compounds of mercury)	5	2	5.5	5.5	5.5
125	283711	Sodium cyanide	2	5.5	5.5	5.5	5.5
126	283719	Cyanides and cyanide oxides (excl. sodium and mercury)	2	5.5	5.5	5.5	5.5
127	283720	Complex cyanides (excl. inorganic or organic compounds of mercury)	1	5.5	5.5	5.5	5.5

128	283911	Metasilicates of sodium, incl. commercial metasilicates	1	5.5	5.5	5.5	5.5
129	283919	Silicates of sodium, incl. commercial silicates (excl. sodium metasilicates)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
130	283990	Silicates, incl. commercial alkali metal silicates (excl. sodium silicates)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
131	284011	Anhydrous disodium tetraborate "refined borax"	1	2	2	5.5	5.5
132	284019	Disodium tetraborate "refined borax" (excl. anhydrous)	1	2	2	5.5	5.5
133	284020	Borates (excl. disodium tetraborate "refined borax")	1	5.5	5.5	5.5	5.5
134	284030	Peroxyborates "perborates"	1	5.5	5.5	5.5	5.5
135	284130	Sodium dichromate	1	5.5	5.5	5.5	5.5
136	284150	Chromates and dichromates; peroxychromates (excl. sodium dichromate and inorganic or organic compounds of mercury)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
137	284161	Potassium permanganate	1	5.5	5.5	5.5	5.5
138	284169	Manganites, manganates and permanganates (excl. potassium permanganate)	2	5.5	5.5	5.5	5.5
139	284170	Molybdates	2	5.5	5.5	5.5	5.5
140	284180	Tungstates "wolframates"	5	5.5	5.5	5.5	5.5
141	284190	Salts of oxometallic or peroxometallic acids (excl. chromates, dichromates, peroxychromates, manganites, manganates, permanganates, molybdates and tungstates "wolframates")	1	5.5	5.5	5.5	5.5
142	284210	Double or complex silicates of inorganic acids or peroxyacids, incl. aluminosilicates whether or not chemically defined (excl. inorganic or organic compounds of mercury)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
143	284290	Salts of inorganic acids or peroxyacids (excl. of oxometallic or peroxometallic acids, double or complex silicates [incl. aluminosilicates whether or not chemically defined], azides, and inorganic or organic compounds of mercury)	4	5.5	5.5	5.5	5.5
144	284310	Colloidal precious metals	1	5.5	5.5	5.5	5.5
145	284321	Silver nitrate	1	5.5	5.5	5.5	5.5
146	284329	Silver compounds, inorganic or organic, whether or not chemically defined (excl. of mercury and silver nitrate)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
147	284330	Gold compounds, inorganic or organic, whether or not chemically defined	1	5.5	5.5	5.5	5.5

148	284390	Inorganic or organic compounds of precious metals, whether or not chemically defined (excl. silver and gold); amalgams of precious metals	1	5.5	5.5	5.5	5.5
149	284410	Natural uranium and its compounds; alloys, dispersions, incl. cermet, ceramic products and mixtures containing natural uranium or natural uranium compound [Euratom]	1	5.5	5.5	5.5	5.5
150	284420	Uranium enriched in U 235 and its compounds; plutonium and its compounds; alloys, dispersions, incl. cermet, ceramic products and mixtures containing uranium enriched in U 235, plutonium or compounds of these products [Euratom]	1	5.5	5.5	5.5	5.5
151	284430	Uranium depleted in U 235 and its compounds; thorium and its compounds; alloys, dispersions, incl. cermet, ceramic products and mixtures containing uranium depleted in U 235, thorium or compounds of these products	1	5.5	5.5	5.5	5.5
152	284440	Radioactive elements, isotopes and compounds, and alloys and dispersions, incl. cermet, ceramic products and mixtures, containing these elements, isotopes and compounds; radioactive residues (excl. natural uranium, uranium enriched and depleted in U 235; plutonium, thorium and compounds of these products)	3	4	5.5	4	5.5
153	284450	Spent "irradiated" fuel elements "cartridges" of nuclear reactors [Euratom]	1	5.5	5.5	5.5	5.5
154	284510	Heavy water "deuterium oxide" [Euratom]	1	5.5	5.5	5.5	5.5
155	284590	Non-radioactive isotopes; inorganic or organic compounds of such isotopes, whether or not chemically defined (excl. heavy water "deuterium oxide")	1	5.5	5.5	5.5	5.5
156	284610	Cerium compounds	4	0	0	5.5	5.5
157	284690	Compounds, inorganic or organic, of rare-earth metals, of yttrium or of scandium or of mixtures of these metals (excl. cerium)	22	0	0	5.5	5.5
158	284700	Hydrogen peroxide, whether or not solidified with urea	1	5.5	5.5	5.5	5.5
159	284800	Phosphides, whether or not chemically defined (excl. ferrophosphorus)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
160	284910	Carbides of calcium, whether or not chemically defined	1	5.5	5.5	5.5	5.5
161	284920	Carbides of silicon, whether or not chemically defined	1	5.5	5.5	5.5	5.5
162	284990	Carbides, whether or not chemically defined (excl. of calcium or silicon)	3	5.5	5.5	5.5	5.5

163	285000	Hydrides, nitrides, azides, silicides and borides, whether or not chemically defined (excl. compounds which are also carbides of heading 2849)	3	5.5	5.5	5.5	5.5
164	285200	Compounds, inorganic or organic, of mercury (excl. amalgams)	1	5.5	5.5	5.5	5.5
165	285300	Inorganic compounds, incl. distilled or conductivity water and water of similar purity, n.e.s.; liquid air, whether or not rare gases have been removed; compressed air; amalgams (excl. amalgams of precious metals)	3	5.5	5.5	5.5	5.5

Хавсралт 1.3. Хүдэр, баяжмал

№	Код	Барааны бичиглэл	Мөрдөж буй тариф (2014.10.15)			Тарифын дээд түвшин (ДХБ)	
			Тарифын задаргаа	Доод	Дээд	Доод	Дээд
1	260111	Non-agglomerated iron ores and concentrates (excl. roasted iron pyrites)	3	0	0	0	0
2	260112	Agglomerated iron ores and concentrates (excl. roasted iron pyrites)	1	0	0	0	0
3	260120	Roasted iron pyrites	1	0	0	0	0
4	260200	Manganese ores and concentrates, incl. ferruginous manganese ores and concentrates, with a manganese content of $\geq 20\%$, calculated on the dry weight	1	0	0	0	0
5	260300	Copper ores and concentrates	1	0	0	0	0
6	260400	Nickel ores and concentrates	1	0	0	0	0
7	260500	Cobalt ores and concentrates	1	0	0	0	0
8	260600	Aluminium ores and concentrates	1	0	0	0	0
9	260700	Lead ores and concentrates	1	0	0	0	0
10	260800	Zinc ores and concentrates	1	0	0	0	0
11	260900	Tin ores and concentrates	1	0	0	0	0
12	261000	Chromium ores and concentrates	1	0	0	0	0
13	261100	Tungsten ores and concentrates	1	0	0	0	0
14	261210	Uranium ores and concentrates	1	0	0	0	0
15	261220	Thorium ores and concentrates	1	0	0	0	0
16	261310	Roasted molybdenum ores and concentrates	1	0	0	0	0
17	261390	Molybdenum ores and concentrates (excl. roasted)	1	0	0	0	0
18	261400	Titanium ores and concentrates	1	0	0	0	0
19	261510	Zirconium ores and concentrates	1	0	0	0	0

20	261590	Niobium, tantalum or vanadium ores and concentrates	2	0	0	0	0
21	261610	Silver ores and concentrates	1	0	0	0	0
22	261690	Precious-metal ores and concentrates (excl. silver ores and concentrates)	1	0	0	0	0
23	261710	Antimony ores and concentrates	2	0	0	0	0
24	261790	Ores and concentrates (excl. iron, manganese, copper, nickel, cobalt, aluminium, lead, zinc, tin, chromium, tungsten, uranium, thorium, molybdenum, titanium, niobium, tantalum, vanadium, zirconium, precious-metal or antimony ores and concentrates)	2	0	3	0	4
25	261800	Granulated slag "slag sand" from the manufacture of iron or steel	2	4	4	6	6
26	261900	Slag, dross, scalings and other waste from the manufacture of iron or steel (excl. granulated slag)	1	4	4	6	6
27	262011	Hard zinc spelter	1	4	4	6	6
28	262019	Slag, ash and residues containing mainly zinc (excl. hard zinc spelter)	1	4	4	6	6
29	262021	Leaded gasoline sludges and leaded anti-knock compound sludges, obtained from storage tanks of leaded gasoline and leaded anti-knock compounds and containing mainly lead, lead compounds and iron oxide	1	4	4	6	6
30	262029	Slag, ash and residues containing mainly lead (excl. leaded gasoline sludges and leaded anti-knock compound sludges)	1	4	4	6	6
31	262030	Slag, ash and residues containing mainly copper	1	4	4	6	6
32	262040	Slag, as and residues containing mainly aluminium	1	4	4	6	6
33	262060	Slag, ash and residues, containing arsenic, mercury, thallium or their mixtures, of a kind used for the extraction of arsenic or those metals or for the manufacture of their chemical compounds (excl. those from the manufacture of iron or steel)	1	4	4	6	6
34	262091	Slag, ash and residues, containing antimony, beryllium, cadmium, chromium or their mixtures (excl. those from the manufacture of iron or steel)	1	4	4	6	6

35	262099	Slag, ash and residues, containing metals or metal compounds (excl. those from the manufacture of iron or steel, those containing primarily zinc, lead, copper or aluminium, those containing arsenic, mercury, thallium or their mixtures of a kind used for the extraction of arsenic or those metals or for the manufacture of their chemical compounds and those containing antimony, beryllium, cadmium, chromium or their mixtures)	2	4	4	6	6
36	262110	Ash and residues from the incineration of municipal waste	1	4	4	6	6
37	262190	Slag and ash, incl. seaweed ash "kelp" (excl. slag, incl. granulated, from the manufacture of iron or steel, ashes and residues containing arsenic, metals or metal compounds and those from the incineration of municipal waste)	1	4	4	6	6

Хавсралт 1.4. Төмөр болон ган

№	Код	Барааны бичиглэл	Мөрдөж байгаа тариф			Тарифын дээд түвшин (ДХБ)	
			Тарифын задаргаа	Доод	Дээд	Доод	Дээд
1	720110	Non-alloy pig iron in pigs, blocks or other primary forms, containing, by weight, <= 0,5% of phosphorous	1	1	1	1	1
2	720120	Non-alloy pig iron in pigs, blocks or other primary forms, containing by weight >= 0,5% phosphorus	1	1	1	1	1
3	720150	Alloy pig iron and spiegeleisen, in pigs, blocks or other primary forms	1	1	1	1	1
4	720211	Ferro-manganese, containing by weight > 2% of carbon	1	2	2	2	2
5	720219	Ferro-manganese, containing by weight <= 2% carbon	1	2	2	2	2
6	720221	Ferro-silicon, containing by weight > 55% of silicon	1	2	2	2	2
7	720229	Ferro-silicon, containing by weight <= 55% silicon	1	2	2	2	2
8	720230	Ferro-silico-manganese	1	2	2	2	2
9	720241	Ferro-chromium, containing by weight > 4% of carbon	1	1	1	2	2
10	720249	Ferro-chromium, containing by weight <= 4% of carbon	1	1	1	2	2
11	720250	Ferro-silico-chromium	1	2	2	2	2
12	720260	Ferro-nickel	1	1	1	2	2
13	720270	Ferro-molybdenum	1	2	2	2	2

14	720280	Ferro-tungsten and ferro-silico-tungsten	2	2	2	2	2
15	720291	Ferro-titanium and ferro-silico-titanium	1	2	2	2	2
16	720292	Ferro-vanadium	2	9	9	9	9
17	720293	Ferro-niobium	1	1	1	2	2
18	720299	Ferro-alloys (excl. ferro-manganese, ferro-silicon, ferro-silico-manganese, ferro-chromium, ferro-silico-chromium, ferro-nickel, ferro-molybdenum, ferro-tungsten, ferro-silico-tungsten, ferro-titanium, ferro-silico-titanium, ferro-vanadium and ferro-niobium)	5	2	2	2	2
19	720310	Ferrous products obtained by direct reduction of iron ore, in lumps, pellets or similar forms	1	2	2	2	2
20	720390	Spongy ferrous products, obtained from molten pig iron by atomisation, iron of a purity of $\geq 99,94\%$, in lumps, pellets or similar forms	1	2	2	2	2
21	720410	Waste and scrap, of cast iron (excl. radioactive)	1	0	0	2	2
22	720421	Waste and scrap of stainless steel (excl. radioactive, and waste and scrap of batteries and electric accumulators)	1	0	0	0	0
23	720429	Waste and scrap of alloy steel (excl. stainless steel, and waste and scrap, radioactive, or waste and scrap from batteries and electric accumulators)	1	0	0	0	0
24	720430	Waste and scrap of tinned iron or steel (excl. radioactive, and waste and scrap of batteries and electric accumulators)	1	0	0	2	2
25	720441	Turnings, shavings, chips, milling waste, sawdust, filings, trimmings and stampings of iron or steel, whether or not in bundles (excl. those of cast iron, alloy steel or tinned iron or steel)	1	0	0	2	2
26	720449	Waste and scrap of iron or steel (excl. slag, scale and other waste of the production of iron and steel; radioactive waste and scrap; fragments of pigs, blocks or other primary forms of pig iron or spiegeleisen; waste and scrap of cast iron, alloy steel or tinned iron or steel; turnings, shavings, chips, milling waste, sawdust, filings, trimmings and stampings; waste and scrap of primary cells, primary batteries and electric accumulators)	1	0	0	0	0
27	720450	Remelting scrap ingots of iron or steel (excl. products whose chemical composition conforms to the definitions of pig iron, spiegeleisen, or ferro-alloys)	1	0	0	0	0

28	720510	Granules, of pig iron, spiegeleisen, iron or steel (excl. granules of ferro-alloys, turnings and filings of iron or steel, certain small calibre items, defective balls for ball-bearings)	1	2	2	2	2
29	720521	Powders, of alloy steel (excl. powders of ferro-alloys and radioactive iron powders "isotopes")	1	2	2	2	2
30	720529	Powders, of pig iron, spiegeleisen, iron or non-alloy steel (excl. powders of ferro-alloys and radioactive iron powders "isotopes")	1	2	2	2	2
31	720610	Ingots, of iron and non-alloy steel (excl. remelted scrap ingots, continuous cast products, iron of heading 7203)	1	2	2	2	2
32	720690	Iron and non-alloy steel, in puddled bars or other primary forms (excl. ingots, remelted scrap ingots, continuous cast products, iron of heading 7203)	1	2	2	2	2
33	720711	Semi-finished products of iron or non-alloy steel containing, by weight, < 0,25% of carbon, of square or rectangular cross-section, the width measuring < twice the thickness	1	2	2	2	2
34	720712	Semi-finished products of iron or non-alloy steel containing, by weight, < 0,25% of carbon, of rectangular "other than square" cross-section, the width measuring >= twice the thickness	1	2	2	2	2
35	720719	Semi-finished products of iron or non-alloy steel containing, by weight, < 0,25% of carbon, of circular cross-section, or of a cross-section other than square or rectangular	1	2	2	2	2
36	720720	Semi-finished products of iron or non-alloy steel containing, by weight, >= 0,25% of carbon	1	2	2	2	2
37	720810	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of >= 600 mm, in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, with patterns in relief directly due to the rolling process	1	5	5	5	5
38	720825	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of >= 600 mm, in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of >= 4,75 mm, pickled, without patterns in relief	1	5	5	5	5
39	720826	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of >= 600 mm, in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of >= 3 mm but < 4,75 mm, pickled, without patterns in relief	2	5	5	5	5

40	720827	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of < 3 mm, pickled, without patterns in relief	2	5	5	5	5
41	720836	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of ≥ 10 mm, not pickled, without patterns in relief	1	6	6	6	6
42	720837	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of $\geq 4,75$ mm but < 10 mm, not pickled, without patterns in relief	1	5	5	5	5
43	720838	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of ≥ 3 mm but $< 4,75$ mm, not pickled, without patterns in relief	2	5	5	5	5
44	720839	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of < 3 mm, not pickled, without patterns in relief	2	3	3	3	3
45	720840	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, not in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, with patterns in relief directly due to the rolling process	1	6	6	6	6
46	720851	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width ≥ 600 mm, not in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of > 10 mm, without patterns in relief	3	6	6	6	6
47	720852	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, not in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of $\geq 4,75$ mm but ≤ 10 mm, without patterns in relief	1	6	6	6	6
48	720853	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, not in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of ≥ 3 mm but $< 4,75$ mm, without patterns in relief	2	6	6	6	6
49	720854	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, not in coils, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of < 3 mm, without patterns in relief	2	6	6	6	6
50	720890	Flat-rolled products of iron or steel, of a width ≥ 600 mm, hot-rolled and further worked, but not clad, plated or coated	1	6	6	6	6

51	720915	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, in coils, simply cold-rolled "cold-reduced", not clad, plated or coated, of a thickness of ≥ 3 mm	2	6	6	6	6
52	720916	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, in coils, simply cold-rolled "cold-reduced", not clad, plated or coated, of a thickness of > 1 mm but < 3 mm	2	6	6	6	6
53	720917	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, in coils, simply cold-rolled "cold-reduced", not clad, plated or coated, of a thickness of $\geq 0,5$ mm but ≤ 1 mm	2	3	3	3	3
54	720918	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, in coils, simply cold-rolled "cold-reduced", not clad, plated or coated, of a thickness of $< 0,5$ mm	2	6	6	6	6
55	720925	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, not in coils, simply cold-rolled "cold-reduced", not clad, plated or coated, of a thickness of ≥ 3 mm	1	6	6	6	6
56	720926	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, not in coils, simply cold-rolled "cold-reduced", not clad, plated or coated, of a thickness of > 1 mm but < 3 mm	1	6	6	6	6
57	720927	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, not in coils, simply cold-rolled "cold-reduced", not clad, plated or coated, of a thickness of $\geq 0,5$ mm but ≤ 1 mm	1	6	6	6	6
58	720928	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, not in coils, simply cold-rolled "cold-reduced", not clad, plated or coated, of a thickness of $< 0,5$ mm	1	6	6	6	6
59	720990	Flat-rolled products of iron or steel, of a width of ≥ 600 mm, cold-rolled "cold-reduced", and further worked, but not clad, plated or coated	1	6	6	6	6
60	721011	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", tinned, of a thickness of $\geq 0,5$ mm	1	10	10	10	10
61	721012	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", tinned, of a thickness of $< 0,5$ mm	1	5	5	5	5
62	721020	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", plated or coated with lead, incl.terne-plate	1	4	4	4	4

63	721030	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", electrolytically plated or coated with zinc	1	8	8	8	8
64	721041	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", corrugated, tinned (excl. electrolytically plated or coated with zinc)	1	8	8	8	8
65	721049	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", not corrugated, tinned (excl. electrolytically plated or coated with zinc)	1	4	4	4	4
66	721050	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", plated or coated with chromium oxides or with chromium and chromium oxides	1	8	8	8	8
67	721061	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", plated or coated with aluminium-zinc alloys	1	8	8	8	8
68	721069	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", plated or coated with aluminium (excl. products plated or coated with aluminium-zinc alloys)	1	8	8	8	8
69	721070	Flat products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", painted, varnished or coated with plastics	1	4	4	4	4
70	721090	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", clad, plated or coated (excl. tinned, plated or coated with lead, zinc, chromium oxides, chromium and chromium oxides, or aluminium, painted, varnished or coated with plastics)	1	8	8	8	8
71	721113	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, simply hot-rolled on four faces or in a closed box pass, not clad, plated or coated, of a width of > 150 mm but < 600 mm and a thickness of ≥ 4 mm, not in coils, without patterns in relief, commonly known as "wide flats"	1	6	6	6	6
72	721114	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width < 600 mm, not further worked than hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness of $\geq 4,75$ mm (excl. "wide flats")	1	6	6	6	6
73	721119	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width < 600 mm, simply hot-rolled, not clad, plated or coated, of a thickness $< 4,75$ mm (excl. "wide flats")	1	6	6	6	6

74	721123	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of < 600 mm, simply cold-rolled "cold-reduced", not clad, plated or coated, containing by weight < 0,25% of carbon	1	6	6	6	6
75	721129	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of < 600 mm, simply cold-rolled "cold-reduced", not clad, plated or coated, containing by weight $\geq$ 0,25% of carbon	1	6	6	6	6
76	721190	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced" and further worked, but not clad, plated or coated	1	6	6	6	6
77	721210	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", tinned	1	5	5	5	5
78	721220	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", electrolytically plated or coated with zinc	1	8	8	8	8
79	721230	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", tinned (excl. electrolytically plated or coated with zinc)	1	8	8	8	8
80	721240	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", painted, varnished or coated with plastics	1	4	4	4	4
81	721250	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", plated or coated (excl. tinned, plated or coated with zinc, painted, varnished or coated with plastics)	1	8	8	8	8
82	721260	Flat-rolled products of iron or non-alloy steel, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", clad	1	8	8	8	8
83	721310	Bars and rods, hot-rolled, in irregularly wound coils of iron or non-alloy steel, with indentations, ribs, grooves or other deformations produced during the rolling process	1	3	3	3	3
84	721320	Bars and rods, hot-rolled, in irregularly wound coils, of non-alloy free-cutting steel (excl. bars and rods containing indentations, ribs, grooves or other deformations produced during the rolling process)	1	3	3	3	3

85	721391	Bars and rods, hot-rolled, in irregularly wound coils, of iron or non-alloy steel, of circular cross-section measuring < 14 mm in diameter (excl. bars and rods of free-cutting steel, and bars and rods with indentations, ribs, grooves or other deformations produced during the rolling process)	1	5	5	5	5
86	721399	Bars and rods, hot-rolled, in irregularly wound coils, of iron or non-alloy steel (excl. products of circular cross-section measuring < 14 mm in diameter, bars and rods of free-cutting steel, and bars and rods with indentations, ribs, grooves or other deformations produced during the rolling process)	1	5	5	5	5
87	721410	Bars and rods, of iron or non-alloy steel, not further worked than forged (excl. in irregularly wound coils)	1	7	7	7	7
88	721420	Bars and rods, of iron or non-alloy steel, with indentations, ribs, grooves or other deformations produced during the rolling process	1	3	3	3	3
89	721430	Bars and rods, of non-alloy free-cutting steel, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or hot-extruded (excl. containing indentations, ribs, grooves or other deformations produced during the rolling process or twisted after rolling)	1	7	7	7	7
90	721491	Bars and rods, of iron or non-alloy steel, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or hot-extruded, of rectangular "other than square" cross-section (excl. containing indentations, ribs, grooves or other deformations produced during the rolling process, bars and rods twisted after rolling and free-cutting steel)	1	3	3	3	3
91	721499	Bars and rods, of iron or non-alloy steel, only hot-rolled, only hot-drawn or only hot-extruded (excl. of rectangular [other than square] cross-section and those containing indentations, ribs, grooves or other deformations produced during the rolling process, and of non-alloy free-cutting steel)	1	3	3	3	3
92	721510	Bars and rods, of non-alloy free-cutting steel, not further worked than cold-formed or cold-finished	1	7	7	7	7
93	721550	Bars and rods, of iron or non-alloy steel, not further worked than cold-formed or cold-finished (excl. of free-cutting steel)	1	7	7	7	7
94	721590	Bars or rods, of iron or non-alloy steel, cold-formed or cold-finished and further worked or hot-formed and further worked, n.e.s.	1	3	3	3	3

95	721610	U, I or H sections of iron or non-alloy steel, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or extruded, of a height of < 80 mm	3	3	3	3	3
96	721621	L sections of iron or non-alloy steel, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or extruded, of a height of < 80 mm	1	6	6	6	6
97	721622	T sections of iron or non-alloy steel, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or extruded, of a height of < 80 mm	1	6	6	6	6
98	721631	U sections of iron or non-alloy steel, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or hot-extruded, of a height >= 80 mm	1	6	6	6	6
99	721632	I sections of iron or non-alloy steel, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or hot-extruded, of a height >= 80 mm	2	6	6	6	6
100	721633	H sections of iron or non-alloy steel, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or hot-extruded, of a height >= 80 mm	3	6	6	6	6
101	721640	L sections of iron or non-alloy steel, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or hot-extruded, of a height >= 80 mm	2	3	3	3	3
102	721650	Sections of iron or non-alloy steel, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or hot-extruded (excl. U, I, H, L or T sections)	3	3	6	3	6
103	721661	Angles, shapes and sections, of iron or non-alloy steel, from flat-rolled products simply cold-formed or cold-finished (excl. profiled sheet)	1	3	3	3	3
104	721669	Angles, shapes and sections, of iron or non-alloy steel, not further worked than cold-formed or cold-finished (excl. profiled sheet)	1	3	3	3	3
105	721691	Angles, shapes and sections, of iron or non-alloy steel, cold-formed or cold-finished from flat-rolled products and further worked	1	3	3	3	3
106	721699	Angles, shapes and sections, of iron or non-alloy steel, cold-formed or cold-finished and further worked, or not further worked than forged, or forged, or hot-formed by other means and further worked, n.e.s. (excl. from flat-rolled products)	1	3	3	3	3
107	721710	Wire of iron or non-alloy steel, in coils, not plated or coated, whether or not polished (excl. bars and rods)	1	8	8	8	8
108	721720	Wire of iron or non-alloy steel, in coils, plated or coated with zinc (excl. bars and rods)	1	8	8	8	8
109	721730	Wire of iron or non-alloy steel, in coils, plated or coated with base metals (excl. plated or coated with zinc, and bars and rods)	2	8	8	8	8

110	721790	Wire of iron or non-alloy steel, in coils, plated or coated (excl. plated or coated with base metals, and bars and rods)	1	8	8	8	8
111	721810	Steel, stainless, in ingots and other primary forms (excl. waste and scrap in ingot form, and products obtained by continuous casting)	1	2	2	2	2
112	721891	Semi-finished products of stainless steel, of rectangular "other than square" cross-section	1	2	2	2	2
113	721899	Semi-finished products of stainless steel (excl. of rectangular [other than square] cross-section)	1	2	2	2	2
114	721911	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than hot-rolled, in coils, of a thickness of > 10 mm	1	4	4	4	4
115	721912	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than hot-rolled, in coils, of a thickness of $\geq 4,7$ mm and ≤ 10 mm	1	4	4	4	4
116	721913	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than hot-rolled, in coils, of a thickness of ≥ 3 mm and $< 4,75$ mm	4	4	4	4	4
117	721914	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than hot-rolled, in coils, of a thickness of < 3 mm	4	4	4	4	4
118	721921	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than hot-rolled, in coils, of a thickness of > 10 mm	1	10	10	10	10
119	721922	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than hot-rolled, not in coils, of a thickness of $\geq 4,75$ mm and ≤ 10 mm	1	10	10	10	10
120	721923	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than hot-rolled, not in coils, of a thickness of ≥ 3 mm and $< 4,75$ mm	1	10	10	10	10
121	721924	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than hot-rolled, not in coils, of a thickness of < 3 mm	3	10	10	10	10
122	721931	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than cold-rolled "cold-reduced", of a thickness of $\geq 4,75$ mm	1	10	10	10	10
123	721932	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than cold-rolled "cold-reduced", of a thickness of ≥ 3 mm but $< 4,75$ mm	1	10	10	10	10

124	721933	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than cold-rolled "cold-reduced", of a thickness of > 1 mm but < 3 mm	2	10	10	10	10
125	721934	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than cold-rolled "cold-reduced", of a thickness of $\geq 0,5$ mm but ≤ 1 mm	1	10	10	10	10
126	721935	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than cold-rolled "cold-reduced", of a thickness of $< 0,5$ mm	1	10	10	10	10
127	721990	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced" and further worked	1	10	10	10	10
128	722011	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of < 600 mm, not further worked than hot-rolled, of a thickness of $\geq 4,75$ mm	1	10	10	10	10
129	722012	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of < 600 mm, not further worked than hot-rolled, of a thickness of $< 4,75$ mm	1	10	10	10	10
130	722020	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of < 600 mm, not further worked than cold-rolled "cold-reduced"	3	10	10	10	10
131	722090	Flat-rolled products of stainless steel, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced" and further worked	1	10	10	10	10
132	722100	Bars and rods of stainless steel, hot-rolled, in irregularly wound coils	1	10	10	10	10
133	722211	Bars and rods of stainless steel, only hot-rolled, only hot-drawn or only hot-extruded, of circular cross-section	1	10	10	10	10
134	722219	Bars and rods of stainless steel, only hot-rolled, only hot-drawn or only extruded (excl. of circular cross-section)	1	10	10	10	10
135	722220	Other bars and rods of stainless steel, not further worked than cold-formed or cold-finished	1	10	10	10	10
136	722230	Other bars and rods of stainless steel, cold-formed or cold-finished and further worked, or not further worked than forged, or forged, or hot-formed by other means and further worked, n.e.s.	1	10	10	10	10
137	722240	Angles, shapes and sections of stainless steel, n.e.s.	1	10	10	10	10
138	722300	Wire of stainless steel, in coils (excl. bars and rods)	1	10	10	10	10
139	722410	Steel, alloy, other than stainless, in ingots or other primary forms (excl. waste and scrap in ingot form, and products obtained by continuous casting)	1	2	2	2	2

140	722490	Semi-finished products of alloy steel other than stainless	2	2	2	2	2
141	722511	Flat-rolled products of silicon-electrical steel, of a width of ≥ 600 mm, grain-oriented	1	3	3	3	3
142	722519	Flat-rolled products of silicon-electrical steel, of a width of ≥ 600 mm, non-grain-oriented	1	6	6	6	6
143	722530	Flat-rolled products of alloy steel other than stainless, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than hot-rolled, in coils (excl. products of silicon-electrical steel)	1	3	3	3	3
144	722540	Flat-rolled products of alloy steel other than stainless, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than hot-rolled, not in coils (excl. products of silicon-electrical steel)	1	3	3	3	3
145	722550	Flat-rolled products of alloy steel other than stainless, of a width of ≥ 600 mm, not further worked than cold-rolled "cold-reduced" (excl. products of silicon-electrical steel)	1	3	3	3	3
146	722591	Flat-rolled products of alloy steel other than stainless, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced" and electrolytically plated or coated with zinc (excl. products of silicon-electrical steel)	1	7	7	7	7
147	722592	Flat-rolled products of alloy steel other than stainless, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced" and plated or coated with zinc (excl. electrolytically plated or coated and products of silicon-electrical steel)	1	7	7	7	7
148	722599	Flat-rolled products of alloy steel other than stainless, of a width of ≥ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced" and further worked (excl. plated or coated with zinc and products of silicon-electrical steel)	2	3	7	7	7
149	722611	Flat-rolled products of silicon-electrical steel, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", grain-oriented	1	3	3	3	3
150	722619	Flat-rolled products of silicon-electrical steel, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced", not grain-oriented	1	3	3	3	3
151	722620	Flat-rolled products of high-speed steel, of a width of ≤ 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced"	1	3	3	3	3
152	722691	Flat-rolled products of alloy steel other than stainless, of a width of < 600 mm, not further worked than hot-rolled (excl. products of high-speed steel or silicon-electrical steel)	1	3	3	3	3

153	722692	Flat-rolled products of alloy steel other than stainless, of a width of < 600 mm, not further worked than cold-rolled "cold-reduced" (excl. products of high-speed steel or silicon-electrical steel)	1	3	3	3	3
154	722699	Flat-rolled products of alloy steel other than stainless, of a width of < 600 mm, hot-rolled or cold-rolled "cold-reduced" and further worked (excl. products of high-speed steel or silicon-electrical steel)	3	7	7	7	7
155	722710	Bars and rods of high-speed steel, hot-rolled, in irregularly wound coils	1	3	3	3	3
156	722720	Bars and rods of silico-manganese steel, hot-rolled, in irregularly wound coils	1	6	6	6	6
157	722790	Bars and rods of alloy steel other than stainless, hot-rolled, in irregularly wound coils (excl. products of high-speed steel or silicon-electrical steel)	1	3	3	3	3
158	722810	Bars and rods of high-speed steel (excl. semi-finished products, flat-rolled products and hot-rolled bars and rods in irregularly wound coils)	1	3	3	3	3
159	722820	Bars and rods of silico-manganese steel (excl. semi-finished products, flat-rolled products and hot-rolled bars and rods in irregularly wound coils)	1	6	6	6	6
160	722830	Bars and rods of alloy steel other than stainless, not further worked than hot-rolled, hot-drawn or extruded (excl. products of high-speed steel or silico-manganese steel, semi-finished products, flat-rolled products and hot-rolled bars and rods in irregularly wound coils)	1	3	3	3	3
161	722840	Bars and rods of alloy steel other than stainless, not further worked than forged (excl. products of high-speed steel or silico-manganese steel, semi-finished products, flat-rolled products and hot-rolled bars and rods in irregularly wound coils)	1	3	3	3	3
162	722850	Bars and rods of alloy steel other than stainless, not further worked than cold-formed or cold-finished (excl. products of high-speed steel or silico-manganese steel, semi-finished products, flat-rolled products and hot-rolled bars and rods in irregularly wound coils)	1	3	3	3	3
163	722860	Bars and rods of alloy steel other than stainless, cold-formed or cold-finished and further worked or hot-formed and further worked, n.e.s. (excl. products of high-speed steel or silico-manganese steel, semi-finished products, flat-rolled products and hot-rolled bars and rods in irregularly wound coils)	1	3	3	3	3

164	722870	Angles, shapes and sections of alloy steel other than stainless, n.e.s.	2	6	6	6	6
165	722880	Hollow drill bars and rods, of alloy or non-alloy steel	1	7	7	7	7
166	722920	Wire of silico-manganese steel, in coils (excl. bars and rods)	1	7	7	7	7
167	722990	Wire of alloy steel other than stainless, in coils (excl. bars and rods and wire of silico-manganese steel)	2	3	7	7	7

Хавсралт 1.5. Төмөр болон гангаар хийсэн эдлэл

№	Код	Барааны бичиглэл	Мөрдөж байгаа тариф			Дээдтүвшин (ДХБ)	
			Тарифын задлага	Доод	Дээд	Доод	Дээд
1	730110	Sheet piling of iron or steel, whether or not drilled, punched or made from assembled elements	1	7	7	7	7
2	730120	Angles, shapes and sections, of iron or steel, welded	1	7	7	7	7
3	730210	Rails of iron or steel, for railway or tramway track (excl. check-rails)	1	6	6	6	6
4	730230	Switch blades, crossing frogs, point rods and other crossing pieces, for railway or tramway track, of iron or steel	1	8	8	8	8
5	730240	Fish-plates and sole plates of iron or steel, for railways or tramways	1	7	7	7	7
6	730290	Sleepers "cross-ties", check-rails, rack rails, chairs, chair wedges, rail clips, bedplates and ties and other specialised material for the jointing or fixing of railway or tramway track, of iron or steel (excl. rails, switch blades, crossing frogs, point rods and other crossing pieces, and fish-plates and sole plates)	2	6	7	7	7
7	730300	Tubes, pipes and hollow profiles, of cast iron	2	4	4	4	4
8	730411	Line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, seamless, of stainless steel	4	5	5	5	5
9	730419	Line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, seamless, of iron or steel (excl. products of stainless steel or of cast iron)	4	5	5	5	5
10	730422	Drill pipe, seamless, of stainless steel, of a kind used in drilling for oil or gas	2	4	4	4	4
11	730423	Drill pipe, seamless, of a kind used in drilling for oil or gas, of iron or steel (excl. products of stainless steel or of cast iron)	2	4	4	4	4

12	730424	Casing and tubing, seamless, of a kind used for drilling for oil or gas, of stainless steel	1	4	4	4	4
13	730429	Casing and tubing, seamless, of iron or steel, of a kind used in drilling for oil or gas (excl. products of cast iron)	1	4	4	4	4
14	730431	Tubes, pipes and hollow profiles, seamless, of circular cross-section, of iron or non-alloy steel, cold-drawn or cold-rolled "cold-reduced" (excl. cast iron products and line pipe of a kind used for oil or gas pipelines or casing and tubing of a kind used for drilling for oil or gas)	3	4	8	4	8
15	730439	Tubes, pipes and hollow profiles, seamless, of circular cross-section, of iron or non-alloy steel, not cold-drawn or cold-rolled "cold-reduced" (excl. cast iron products, line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, casing and tubing of a kind used for drilling for oil or gas)	3	4	5	4	5
16	730441	Tubes, pipes and hollow profiles, seamless, of circular cross-section, of stainless steel, cold-drawn or cold-rolled "cold-reduced" (excl. line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, casing and tubing of a kind used for drilling for oil or gas)	2	10	10	10	10
17	730449	Tubes, pipes and hollow profiles, seamless, of circular cross-section, of stainless steel, not cold-drawn or cold-rolled "cold-reduced" (excl. line pipe of a kind used for oil or gas pipelines or of a kind used for drilling for oil or gas)	2	10	10	10	10
18	730451	Tubes, pipes and hollow profiles, seamless, of circular cross-section, of alloy steel other than stainless, cold-drawn or cold-rolled "cold-reduced" (excl. line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, casing and tubing of a kind used for drilling for oil)	3	4	4	4	4
19	730459	Tubes, pipes and hollow profiles, seamless, of circular cross-section, of alloy steel other than stainless, not cold-drawn or cold-rolled "cold-reduced" (excl. line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, casing and tubing of a kind used for drilling for oil)	3	4	4	4	4
20	730490	Tubes, pipes and hollow profiles, seamless, of non-circular cross-section, of iron or steel (excl. products of cast iron)	1	4	4	4	4
21	730511	Line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, having circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, of iron or steel, longitudinally submerged arc welded	1	7	7	7	7

22	730512	Line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, having circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, of iron or steel, longitudinally arc welded (excl. products longitudinally submerged arc welded)	1	3	3	3	3
23	730519	Line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, having circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, of flat-rolled products of iron or steel (excl. products longitudinally arc welded)	1	7	7	7	7
24	730520	Casing of a kind used in drilling for oil or gas, having circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, of flat-rolled products of iron or steel	1	7	7	7	7
25	730531	Tubes and pipes having circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, of iron or steel, longitudinally welded (excl. products of a kind used for oil or gas pipelines or of a kind used in drilling for oil or gas)	1	6	6	6	6
26	730539	Tubes and pipes having circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, of iron or steel, welded (excl. products longitudinally welded or of a kind used for oil or gas pipelines or of a kind used in drilling for oil or gas)	1	6	6	6	6
27	730590	Tubes and pipes having circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, of flat-rolled products of iron or steel, welded (excl. welded products or products of a kind used for oil or gas pipelines or of a kind used in drilling for oil or gas)	1	6	6	6	6
28	730611	Line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, welded, of flat-rolled products of stainless steel, of an external diameter of <= 406,4 mm	1	7	7	7	7
29	730619	Line pipe of a kind used for oil or gas pipelines, welded, of flat-rolled products of iron or steel, of an external diameter of <= 406,4 mm (excl. products of stainless steel or of cast iron)	1	7	7	7	7
30	730621	Casing and tubing of a kind used in drilling for oil or gas, welded, of flat-rolled products of stainless steel, of an external diameter of <= 406,4 mm	1	3	3	3	3
31	730629	Casing and tubing of a kind used in drilling for oil or gas, welded, of flat-rolled products of iron or steel, of an external diameter of <= 406,4 mm (excl. products of stainless steel or of cast iron)	1	3	3	3	3

32	730630	Tubes, pipes and hollow profiles, welded, of circular cross-section, of iron or non-alloy steel (excl. products having internal and external circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, or line pipe of a kind used for oil or gas pipelines or casing and tubing of a kind used in drilling for oil or gas)	3	3	3	3	3
33	730640	Tubes, pipes and hollow profiles, welded, of circular cross-section, of stainless steel (excl. products having internal and external circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, and products of a kind used for oil or gas pipelines or of a kind used in drilling for oil or gas)	1	6	6	6	6
34	730650	Tubes, pipes and hollow profiles, welded, of circular cross-section, of alloy steel other than stainless (excl. tubes and pipes having internal and external circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, and line pipe of a kind used for oil or gas pipelines or casing and tubing of a kind used in drilling for oil or gas)	1	3	3	3	3
35	730661	Tubes and pipes and hollow profiles, welded, of square or rectangular cross-section, of iron or steel	1	3	3	3	3
36	730669	Tubes, pipes and hollow profiles, welded, of non-circular cross-section, of iron or steel (excl. tubes and pipes having internal and external circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm, line pipe of a kind used for oil or gas pipelines or casing and tubing of a kind used in drilling for oil or gas, and tubes and pipes and hollow profiles of square or rectangular cross-section)	1	3	3	3	3
37	730690	Tubes, pipes and hollow profiles "e.g., open seam, riveted or similarly closed", of iron or steel (excl. of cast iron, seamless or welded tubes and pipes and tubes and pipes having internal and external circular cross-sections and an external diameter of > 406,4 mm)	1	6	6	6	6
38	730711	Tube or pipe fittings of non-malleable cast iron	1	5	5	5	5
39	730719	Cast tube or pipe fittings of iron or steel (excl. products of non-malleable cast iron)	1	8	8	8	8
40	730721	Flanges of stainless steel (excl. cast products)	1	8.4	8.4	8.4	8.4
41	730722	Threaded elbows, bends and sleeves of stainless steel (excl. cast products)	1	8.4	8.4	8.4	8.4
42	730723	Butt welding tube or pipe fittings of stainless steel (excl. cast products)	1	8.4	8.4	8.4	8.4

43	730729	Tube or pipe fittings of stainless steel (excl. cast products, flanges, threaded elbows, bends and sleeves and butt weldings fittings)	1	8.4	8.4	8.4	8.4
44	730791	Flanges of iron or steel (excl. cast or stainless products)	1	7	7	7	7
45	730792	Threaded elbows, bends and sleeves, of stainless steel (excl. cast or stainless products)	1	4	4	4	4
46	730793	Butt welding fittings of iron or steel (excl. cast iron or stainless steel products, and flanges)	1	7	7	7	7
47	730799	Tube or pipe fittings, of iron or steel (excl. cast iron or stainless steel products; flanges; threaded elbows, bends and sleeves; butt welding fittings)	1	4	4	4	4
48	730810	Bridges and bridge-sections, of iron or steel	1	8	8	8	8
49	730820	Towers and lattice masts, of iron or steel	1	8.4	8.4	8.4	8.4
50	730830	Doors, windows and their frames and thresholds for doors, of iron or steel	1	10	10	10	10
51	730840	Equipment for scaffolding, shuttering, propping or pit-propping (excl. composite sheetpiling products and formwork panels for poured-in-place concrete, which have the characteristics of moulds)	1	8.4	8.4	8.4	8.4
52	730890	Structures and parts of structures, of iron or steel, n.e.s. (excl. bridges and bridge-sections, towers and lattice masts, doors and windows and their frames, thresholds for doors, props and similar equipment for scaffolding, shuttering, propping or pit-propping)	1	4	4	4	4
53	730900	Reservoirs, tanks, vats and similar containers, of iron or steel, for any material "other than compressed or liquefied gas", of a capacity of > 300 l, not fitted with mechanical or thermal equipment, whether or not lined or heat-insulated (excl. containers specifically constructed or equipped for one or more types of transport)	1	10.5	10.5	10.5	10.5
54	731010	Tanks, casks, drums, cans, boxes and similar containers, of iron or steel, for any material, of a capacity of ≥ 50 l but ≤ 300 l, n.e.s. (excl. containers for compressed or liquefied gas, or containers fitted with mechanical or thermal equipment)	1	10.5	10.5	10.5	10.5
55	731021	Cans of iron or steel, of a capacity of < 50 l, which are to be closed by soldering or crimping (excl. containers for compressed or liquefied gas)	1	17.5	17.5	17.5	17.5

56	731029	Tanks, casks, drums, cans, boxes and similar containers, of iron or steel, for any material, of a capacity of < 50 l, n.e.s. (excl. containers for compressed or liquefied gas, or containers fitted with mechanical or thermal equipment, and cans which are to be closed by soldering or crimping)	1	17.5	17.5	17.5	17.5
57	731100	Containers of iron or steel, for compressed or liquefied gas (excl. containers specifically constructed or equipped for one or more types of transport)	2	8	17.5	8	17.5
58	731210	Stranded wire, ropes and cables, of iron or steel (excl. electrically insulated products and twisted fencing wire and barbed wire)	1	4	4	4	4
59	731290	Plaited bands, slings and the like, of iron or steel (excl. electrically insulated products)	1	4	4	4	4
60	731300	Barbed wire of iron or steel; twisted hoop or single flat wire, barbed or not, and loosely twisted double wire, of a kind used for fencing, of iron or steel	1	7	7	7	7
61	731412	Endless bands of stainless steel wire, for machinery	1	12	12	12	12
62	731414	Woven cloth, incl. endless bands, of stainless steel wire (excl. woven products of metal fibres of a kind used for cladding, lining or similar purposes and endless bands for machinery)	1	12	12	12	12
63	731419	Woven cloth, incl. endless bands, of iron or steel wire (excl. stainless and woven products of metal fibres of a kind used for cladding, lining or similar purposes)	1	7	7	7	12
64	731420	Grill, netting and fencing, welded at the intersection, having a mesh size of ≥ 100 cm ² , of iron or steel wire with a maximum cross-sectional dimension of ≥ 3 mm	1	7	7	7	7
65	731431	Grill, netting and fencing, of iron or steel wire, welded at the intersection, plated or coated with zinc (excl. products of wire with a maximum cross-sectional dimension of ≥ 3 mm and having a mesh size of ≥ 100 cm ²)	1	7	7	7	7
66	731439	Grill, netting and fencing, of iron or steel wire, welded at the intersection (excl. products of wire with a maximum cross-sectional dimension of ≥ 3 mm and having a mesh size of ≥ 100 cm ² , and grill, netting and fencing plated or coated with zinc)	1	7	7	7	7
67	731441	Grill, netting and fencing, of iron or steel wire, not welded at the intersection, plated or coated with zinc	1	8	8	8	10

68	731442	Grill, netting and fencing, of iron or steel wire, not welded at the intersection, coated with plastics	1	8	8	8	10
69	731449	Grill, netting and fencing, of iron or steel wire, not welded at the intersection (excl. plated or coated with zinc or coated with plastics)	1	8	8	8	10
70	731450	Expanded metal, of iron or steel	1	8	8	8	8
71	731511	Roller chain of iron or steel	3	12	12	12	12
72	731512	Articulated link chain of iron or steel (excl. roller chain)	1	12	12	12	12
73	731519	Parts of articulated link chain, of iron or steel	1	12	12	12	12
74	731520	Skid chain for motor vehicles, of iron or steel	1	12	12	12	12
75	731581	Stud-link of iron or steel	1	12	12	12	12
76	731582	Welded link chain of iron or steel (excl. articulated link chain, skid chain and stud-link chain)	1	12	12	12	12
77	731589	Chain of iron or steel (excl. articulated link chain, skid chain, stud-link chain, welded link chain and parts thereof; watch chains, necklace chains and the like, cutting and saw chain, skid chain, scraper chain for conveyors, toothed chain for textile machinery and the like, safety devices with chains for securing doors, and measuring chains)	1	12	12	12	12
78	731590	Parts of skid chain, stud-link chain and other chains of heading 7315 (excl. articulated link chain)	1	10	10	10	10
79	731600	Anchors, grapnels and parts thereof, of iron or steel	1	10	10	10	10
80	731700	Nails, tacks, drawing pins, corrugated nails, staples and similar articles of iron or steel, whether or not with heads of other material (excl. such articles with heads of copper and staples in strips)	1	10	10	10	10
81	731811	Coach screws of iron or steel	1	10	10	10	10
82	731812	Wood screws of iron or steel (excl. coach screws)	1	10	10	10	10
83	731813	Screw hooks and screw rings, of iron or steel	1	10	10	10	10
84	731814	Self-tapping screws, of iron or steel (excl. wood screws)	1	10	10	10	10
85	731815	Threaded screws and bolts, of iron or steel, whether or not with their nuts and washers (excl. coach screws and other wood screws, screw hooks and screw rings, self-tapping screws, lag screws, stoppers, plugs and the like, threaded)	1	8	8	8	8

86	731816	Nuts of iron or steel	1	8	8	8	8
87	731819	Threaded articles, of iron or steel, n.e.s.	1	5	5	5	5
88	731821	Spring washers and other lock washers, of iron or steel	1	10	10	10	10
89	731822	Washers of iron or steel (excl. spring washers and other lock washers)	1	10	10	10	10
90	731823	Rivets of iron or steel (excl. tubular and bifurcated rivets for particular uses)	1	10	10	10	10
91	731824	Cotters and cotter pins, of iron or steel	1	10	10	10	10
92	731829	Non-threaded articles, of iron or steel	1	10	10	10	10
93	731920	Safety pins of iron or steel	1	10	10	10	10
94	731930	Pins of iron or steel, n.e.s.	1	10	10	10	10
95	731990	Knitting needles, bodkins, crochet hooks, embroidery stiletos and similar articles, for use in the hand, of iron or steel	1	10	10	10	10
96	732010	Leaf-springs and leaves therefor, of iron or steel (excl. clock and watch springs and shock absorbers and torque rod or torsion bar springs of Section 17)	3	6	10	6	10
97	732020	Helical springs, of iron or steel (excl. flat spiral springs, clock and watch springs, springs for sticks and handles of umbrellas or parasols, and shock absorbers of Section 17)	2	6	10	6	10
98	732090	Springs and leaves for springs, of iron or steel, incl. flat spiral springs (excl. helical springs, spiral springs, leaf-springs and leaves therefor, clock and watch springs, spring washers and other lock washers and shock absorbers and torque rod or torsion bar springs of Section 17)	2	6	12	6	12
99	732111	Appliances for baking, frying, grilling and cooking and plate warmers, for domestic use, of iron or steel, for gas fuel or for both gas and other fuels (excl. large cooking appliances)	1	15	15	15	15
100	732112	Appliances for baking, frying, grilling and cooking and plate warmers, for domestic use, of iron or steel, for liquid fuel (excl. large cooking appliances)	2	21	21	21	21
101	732119	Appliances for baking, frying, grilling and cooking and plate warmers, for domestic use, of iron or steel, for solid fuel or other non-electric source of energy (excl. liquid or gaseous fuel, and large cooking appliances)	1	21	21	21	21

102	732181	Stoves, heaters, grates, fires, wash boilers, braziers and similar appliances, of iron or steel, for gas fuel or for both gas and other fuels (excl. cooking appliances, whether or not with oven, separate ovens, plate warmers, central heating boilers, geysers and hot water cylinders and large cooking appliances)	1	23	23	23	23
103	732182	Stoves, heaters, grates, fires, wash boilers, braziers and similar appliances, of iron or steel, for liquid fuel (excl. cooking appliances, whether or not with oven, separate ovens, plate warmers, central heating boilers, geysers, hot water cylinders and large cooking appliances)	1	21	21	21	21
104	732189	Stoves, heaters, grates, fires, wash boilers, braziers and similar domestic appliances, of iron or steel, for solid fuel or other non-electric source of energy (excl. liquid or gaseous fuel, and cooking appliances, whether or not with oven, separate ovens, plate warmers, central heating boilers, hot water cylinders and large cooking appliances)	1	21	21	21	21
105	732190	Parts of domestic appliances non-electrically heated of heading 7321, n.e.s.	1	12	12	12	12
106	732211	Radiators for central heating, non-electrically heated, and parts thereof, of iron or steel (excl. parts, elsewhere specified or included, and central-heating boilers)	1	21	21	21	21
107	732219	Radiators for central heating, non-electrically heated, and parts thereof, of iron other than cast iron or steel (excl. parts, elsewhere specified or included, and central-heating boilers)	1	21	21	21	21
108	732290	Air heaters and hot-air distributors, incl. distributors which can also distribute fresh or conditioned air, non-electrically heated, incorporating a motor-driven fan or blower, and parts thereof, of iron or steel	1	20	20	20	20
109	732310	Iron or steel wool; pot scourers and scouring or polishing pads, gloves and the like, of iron or steel	1	14	14	14	14
110	732391	Table, kitchen or other household articles, and parts thereof, of cast iron, not enamelled (excl. cans, boxes and similar containers of heading 7310; waste baskets; shovels, corkscrews and other articles of the nature of a work implement; articles of cutlery, spoons, ladles, forks etc. of heading 8211 to 8215; ornamental articles; sanitary ware)	1	10	10	20	20

111	732392	Table, kitchen or other household articles, and parts thereof, of cast iron, enamelled (excl. cans, boxes and similar containers of heading 7310; waste baskets; shovels, corkscrews and other articles of the nature of a work implement; articles of cutlery, spoons, ladles, forks etc. of heading 8211 to 8215; ornamental articles; sanitary ware)	1	10	10	20	20
112	732393	Table, kitchen or other household articles, and parts thereof, of stainless steel (excl. cans, boxes and similar containers of heading 7310; waste baskets; shovels, corkscrews and other articles of the nature of a work implement; articles of cutlery, spoons, ladles, forks etc. of heading 8211 to 8215; ornamental articles; sanitary ware)	1	12	12	12	12
113	732394	Table, kitchen or other household articles, and parts thereof, of iron other than cast iron or steel other than stainless, enamelled (excl. cans, boxes and similar containers of heading 7310; waste baskets; shovels, corkscrews and other articles of the nature of a work implement; articles of cutlery, spoons, ladles, forks etc. of heading 8211 to 8215; ornamental articles; sanitary ware; articles for table use)	3	10	20	20	20
114	732399	Table, kitchen or other household articles, and parts thereof, of iron other than cast iron or steel other than stainless (excl. enamelled articles; cans, boxes and similar containers of heading 7310; waste baskets; shovels and other articles of the nature of a work implement; cutlery, spoons, ladles etc. of heading 8211 to 8215; ornamental articles; sanitary ware)	1	20	20	20	20
115	732410	Sinks and washbasins, of stainless steel	1	10	10	18	18
116	732421	Baths of cast iron, whether or not enamelled	1	10	10	10	10
117	732429	Baths of steel sheet	1	15	15	30	30
118	732490	Sanitary ware, incl. parts thereof (excl. cans, boxes and similar containers of heading 7310, small wall cabinets for medical supplies or toiletries and other furniture of chapter 94, and fittings, complete sinks and washbasins, of stainless steel, complete baths and fittings)	1	15	15	25	25
119	732510	Articles of iron or steel, of non-malleable cast iron, n.e.s.	2	7	20	7	20
120	732591	Grinding balls and similar articles for mills, cast (excl. such articles of non-malleable cast iron)	1	10.5	10.5	10.5	10.5
121	732599	Cast articles of iron or steel, n.e.s. (excl. articles of non-malleable cast iron, and grinding balls and similar articles for mills)	2	10.5	20	10.5	20

122	732611	Grinding balls and similar articles for mills, of iron or steel, forged or stamped, but not further worked	1	10.5	10.5	10.5	10.5
123	732619	Articles of iron or steel, forged or stamped, but not further worked, n.e.s. (excl. grinding balls and similar articles for mills)	2	10.5	20	10.5	20
124	732620	Articles of iron or steel wire, n.e.s.	2	10	18	10	18
125	732690	Articles of iron or steel, n.e.s. (excl. cast articles or articles of iron or steel wire)	2	8	10.5	8	10.5

Хавсралт 1.6. Хонины мах

<i>HS subhdg</i>	<i>HS subheading 6-digit description</i>	<i>Мөрдөж буй тариф (2014.10.15)</i>	<i>Тарифын дээд түвшин (ДХБ)</i>
020410	Fresh or chilled lamb carcasses and half-carcasses	15	15
020421	Fresh or chilled sheep carcasses and half-carcasses (excl. lambs)	23	23
020422	Fresh or chilled cuts of sheep, with bone in (excl. carcasses and half-carcasses)	15	15
020423	Fresh or chilled boneless cuts of sheep	15	15
020430	Frozen lamb carcasses and half-carcasses	15	15
020441	Frozen sheep carcasses and half-carcasses (excl. lambs)	23	23
020442	Frozen cuts of sheep, with bone in (excl. carcasses and half-carcasses)	12	12
020443	Frozen boneless cuts of sheep	15	15
020450	Fresh, chilled or frozen meat of goats	20	20

ХАВСРАЛТ 2.

Монгол Улс, БНХАУ-тай байгуулсан мал эмнэлэг, хорио цээрийн салбарт хамтран ажиллах тухай хэлэлцээр, санамж бичиг, протокол

<i>№</i>	<i>Баримт бичгийн нэр, огноо</i>	<i>Зохицуулж буй гол болон зарим харилцаа</i>
1	МУ-ын ЗГ, БНХАУ-ын ЗГ хооронд Мал, амьтны эрүүл мэндийн салбарт хамтран ажиллах тухай хэлэлцээр 1994 04.29, Улаанбаатар	Талууд мал амьтан, тэдгээрийн гаралтай бүтээгдэхүүний хорио цээр болон мал эмнэлэгийн салбарт хамтран ажиллах. Мал амьтан, тэдгээрийн гаралтай бүтээгдэхүүн, түүхий эд, тэжээл зэргийг хилээр оруулах, гаргахтай холбогдсон хорио цээр болон тусгай нөхцлийн тохирч гарын үсэг зурах талаар хэлэлцэн тохирогч Талууд 2 орны яамд болон холбогдох байгууллагад эрх олгох.

2	<p>Хүнсний бүтээгдэхүүний импорт, экспортын аюулгүй байдлын тухай МУ-ын ХХААХҮЯ болон БНХАУ-ын Чанар, хяналт, шалгалт, хорио цээрийн ерөнхий газар хоорондын хэлэлцээр</p> <p>2009.04.17, Санья</p>	<p>Талууд Хүнсний аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны тогтолцоо бий болгох, ХАБ-ын салбарт мэдээлэл, технологи, менежментийн солилцоо хэрэгжүүлэх, ХАБ-ыг хангах, тал хоорондын ХАБ-тай холбоотой асуудлыг зохицуулан шуурхай шийдвэрлэх, экспортын хүнсний бүтээгдэхүүнийг импортлогч улсын чанарын шаардлагад нийцүүлэх, ХАБ-ын талаар гарах эрсдлээс 2 орны хэрэглэгчдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хамгаалахад оршино.</p> <p>Талууд хүнсний бүтээгдэхүүний төрөл бүрээр бүртгэлтэй (сертификат/экспорт лиценз) үйлдвэрлэгч, аж ахуйн нэгжийн жагсаалтыг солилцох;</p> <p>Шаардлагатай үед эдгээр үйлдвэрлэгч, аж ахуйн нэгж болон итгэмжлэгдсэн лабораторийн үйл ажиллагаатай танилцах боломжийг харилцан олгох;</p> <p>Эрсдэл өндөртэй бүтээгдэхүүний нөхцлийг зөвшөөрөх;</p> <p>Экспортын хүнсний зүйл, бүтээгдэхүүн нь импортлогч талын стандарт, хуль тогтоомжид нийцсэн байх;</p> <p>Бүтээгдэхүүний савлагаа, хаяг, шошго нь импортлогч талын стандарт, хуль тогтоомжид нийцсэн байх;</p> <p>Хэлэлцээр 5 таван жилээр сунгагдана</p>
3	<p>МУЗГХАгентлаг МЭҮГ болон БНХАУ-ын ХААЯ-ны МЭТовчоо хооронд Мал, амьтны эрүүл мэндийн салбарт хамтран ажиллах тухай санамж бичиг</p> <p>2011.11.02, Бээжин</p>	<p>Талууд мал, амьтны мэдээлэл гоц халдварт өвчний гаралт, вакцинжуулалт, эпидемиологийн судалгаа, эрсдлийн шинжилгээ, урьдчилан сэргийлэлт зэргийн талаар мэдээлэл солилцох, хамтран ажиллах;</p> <p>Мэдээлэл солилцох албан тушаалтан: МУ-ын Ерөнхий эпидимиологич; Орон нутагт Баян-Өлгий, Ховд, Говь-Алтай, Дорноговь, Сүхбаатар, Дорнод аймаг болон Нийслэлийн мал эмнэлэгийн албаны дарга нар;</p>
4	<p>Дулааны аргаар боловсруулсан үхэр, хонь, ямааны мах, махан бүтээгдэхүүнийг Монгол Улс, БНХАУ-д экспортолж, импортлох үеийн хяналт шалгалт, хорио цээр, мал эмнэлэг, ариун цэврийн нөхцлийн тухай МУ-ын МХЕГ, БНХАУ-ын ЧХШХЦЕГ хоорондын протокол</p> <p>2011.10.27, Дальянь</p>	<p>Талууд хорио цээр, хяналт шалгалтыг хариуцаж, мал эмнэлэг, ариун цэврийн гэрчилгээ олгоно.</p> <p>Үхрийн сархиатах, хонь ямааны скрепи өвчингүйг баталгаажуулах;</p> <p>Сүүлийн 24 сар шүлхий, мялзан, үхрийн цээж өвчин болон тунгалагийн зангилаа, арьсны өвчингүй аж ахуйгаас гаралтай, сүүлийн 12 сар боом, бруцеллөз, Аускийн өвчин, сүрье, галзуу, мелиоидоз, параво өвчний вирус өвчин гараагүй аж ахуйгаас гаралтай байх зэрэг хорио цээрийн шаардлага;</p> <p>Экспортлогч орны боловсруулах түүхий эд нь импортлогч оронд бүртгэгдсэн мал нядлах, боловсруулах үйлдвэрээс ирсэн, импортлогч оронд бүртгэгдсэн байх;</p> <p>Усанд буцалгах, жигнэх тосонд шарахдаа хонь ямааны мах болон гаралтай бүтээгдэхүүний төв хэсгийн дулааныг 70°С болон дээш 10-т 5 минут, 65°С болон дээш 10-т 30 минут байлгах;</p> <p>Бүтээгдэхүүнийг стандартын шинэ материалаар бооно. Гадна баглаан дээр монгол, хятад, англи хэлээр стандарт, үйлдвэрлэсэн газар, очих газар, бүт.нэр, жин, үйлдвэрлэгчийн нэр, бүртгэлийн дугаар, үйлдвэрлэлийн цувралын дугаар, хадгалах нөхцөл, үйлдвэрлэсэн болон хадгалах хугацаа, 2 талаас тэмдэглэсний дагуу хяналт, шалгалт, хорио цээрийн нөхцлийг хангасан тэмдэглэгээг заана.</p> <p>Бүтээгдэхүүн нь баглах, хадгалах, тээвэрлэх явцад мал эмнэлэг, ариун цэврийн нөхцлийг хангасан байх, хорт болон аюултай бодисоос бохирдохоос сэргийлнэ.</p> <p>Бүтээгдэхүүн гэж үхэр, хонь, ямааны ясгүй шууд хэрэглэх гол түүхий махыг хэлэх бөгөөд зөвшөөрөгдсөн аргаар боловсруулагдана. Үүнд цус, толгой, сүүл, шийр, туурай, дотор эрхтэн орохгүй.</p>